Poštarina u gotovom plaćena.

VIJENAC

LIST ZA ZABAVU I POUKU

1923

GOD. I. BROJ 7.

UREDJUJU: DR. FERDO NIKOLIĆ I DR. FRANJO JELAŠIĆ

VIJENAC

GOD. I. LIST ZA ZABAVU I POUKU BR. 7.

SADRŽAJ:

Drag. M. Domjanić: Pjesme.
Slavko Ježić: Brak male Ra. Roman iz običnog života u veliko doba. (Nastavak.)
D. Vujnović: Smećarica.
Gjuro Vilović: Dok se tražila istina. (Svršetak.)
Orlo Williams: Ogledalo. Preveo Vl. D.
Cetinski mlinar: Talas.
Louis Hémon: Marija Chapdelaine. Prevodi dr. Drago Čepulić. (Nastavak.)
Stj. Ilijić: Neke uspomene na S. S. Kranjčevića.
Listak: Naše slike.
Književnost.
Umjetnost.
Bilješke.

Vijenac izlazi jedamput nedjeljno. Cijena mu je mjesečno K 60.—. Pojedini broj stoji K 20.—.

Novac se šalje Poštanskom čekovnom zavodu u Zagrebu za upravu »Vijenca« na broj 34649.

Rukopisi se šalju dru. Ferdi Nikoliću, Zagreb, Medulićeva 30/I. ili dru. Franji Jelašiću, Zagreb, Matica Hrvatska.

R. JEAN-IVANOVIĆ: NOSAČI TRAVERZE.

GOD. I. U ZAGREBU, 13. VELJAČE 1923. BROJ 7.

DRAGUTIN M. DOMJANIĆ: PJESME

JUTRO

PO goricah jutro se budi,
Čez obloček k meni v klet gledi.

Hoće reći: »čovek, ti pospani,
Mam se stani, tak je lepo vani!«

Grozdje gusto z listja se sveti,
Dole v dolu škrlec vre leti.

Potok teče v drago meni selo,
Bu ti rekel, da je grozdje zrelo.

Potok bistri tebe hoće zvat,
Da v gorice moje dojdeš brat.

Nigdo pri nas nema grozdje slajše,
Ali za te ja ga čuvam rajše.

Samo za te jagoda zreli,
Samo tebe srce mi želi.

SNEG

SNEG po polju poprhava,
Beli, drobni sneg.
Sneg polako zasipava
Dalki dol i breg.

Stiha on oblači brezu,
Da joj zima ni,
Mehko on pokriva stezu,
Naj i ona spi.

Pada sneg, tak gusto pada,
Vre se kmiči noć.
Kak bu, duša draga, sada
K tebi dojti moć?

Kaj će meni v polja ravna
Put i steze vse,
Kaj je duša moja zdavna
Zabila me vre.

FENIĆ

(H Heine)

SA zapada eto doletjela ptica,
Put istoka kreće,
Put istočne vrtne domaje,
Gdje mirisne cvatu mirodije
I paome šume i zdenci rashlađuju.
I leteći pjeva ta čudesna ptica:
»Ona ljubi ga, ljubi!
I nosi mu sliku u malom srcu,
I nosi je slatko i potajno skritu,
A sama i ne zna toga.
Ali u snu on stoji pred njom,
Ona moli ga, plače i ljubi mu ruke
I zove mu ime
I zovući prene se preplašena
I tare u čudu liepe oči,
Ona ljubi ga, ljubi!«

Na jarbol naslonjen na visokom pokrovu
Stao i slušo sam pjevanje ptice.
Ko crno-zeleni hati, srebrogrivi,
Skakahu valovi bijeli i rudasti,
Ko labuđa jata su plovili uz nas
Sa blistavim jedrima Helgolandezi,
Ti drski nomadi sjevernog mora!
Nada mnom u vječnoj modrini
Oblačje bijelo lepršalo
I vječno se kočilo sunce,
Ta nebeska ruža što plamenom cvjeta,
I veselo u moru sebe ogledala.
I nebo i more i moje srce
Sve odjekivaše:
»Ona ljubi ga, ljubi!«

Preveo Dragutin M. Domjanić.

BRAK MALE RA

ROMAN IZ OBIČNOG ŽIVOTA U VELIKO DOBA.

Napisao SLAVKO JEŽIĆ.

4.

OSPOĐI je Niti titrao na usnama njezin pikantni smiješak; skrivala je lice iza lepeze, kao da se tobože stidi. Aca joj je nešto čitao svojim sonornim ugodnim glasom... Po lijepom uvezu knjige mogao si odmah naslutiti, da je to jedan od njegovih miljenika, onih ležernih pjesnika iz osamnaestoga vijeka, kao abbé Chaulbieu, Gentil-Bernard, Parny ili Voltaire. Nikad ne bi pošao na put, a da nije turio u kovčeg koju od njihovih svezaka: »Guerre des dieux«, u »Pomes érotiques«, »Pucelle d'Orléans« . . . I on je, poput svog prijatelja Cezara, volio lijepa izdanja i skupocjene uveze, ali on je volio još i više toga. »Tri stvari najvolijem na tom svijetu — govorio je —: lijepe knjige, staro vino i — mlade žene ! . . .«

A Nina je mirisala od mladosti i zdravlja i to je udaralo u glavu jače od starog vina. Dok se gospar Bare vozio u grad, pozvan prešno po telefonu, Aca se s Ninom zavukao pod smokvino granje i približivši svoje lice njezinomu, udisao miris tubereuse-e, najdražeg Nininog parfema, i čitao joj francuske stihove . . .

Tu l'a connu, ma chère Eléonore,
Ce doux plaisir, ce pé ché si charmant
Que tu craignois, même en le désirant;
En le goûtant, tu le craignois encore,
Eh bien, dis-moi; qu'a-t-il donc d'effrayant[1]

. . . Naslonjeni na balustradi terase gledali su Cezar i Aranka, kako se gosti kupaju, poprskavaju vodom, kako veslaju ili se ispruženi po obali griju na zadnjim tracima sunca, koje se spuštalo prema zapadu.

Zadnji put su to gledali zajedno. Sutra ujutro odlazila je Aranka. Danas je opet došao brzojav od kuće, neka se smjesta vrati sa sestrom. Prosac je očito gorio od želje, da ugleda zaručnicu . . . A njihova se kratka sanja primicala svome koncu. Kratka, slatka sanja ! . . .

Pritisnuti jedno uz drugo gledali su sav taj svijet, ali nijesu ništa vidjeli. Njihove su se ruke iskale, pogledi su im se neprestano sretali ,a usnama bi im katkad preletio tihi, blaženi osmjeh. I budni oni su sanjali . . .

[1] Upoznala si, draga moja Eleonora, taj slatki užitak, taj dragi grijeh, koga si se bojala, sve dok si ga i željela; i dok si ga kušala, još si ga se bojala. No, pa reci mi, što je na njem strašno?

Kao neki mrmor, što se razabire kroz san, čuli su Acin glas, kako čita:

»Pustimo te tužne cenzore, da nazivaju odvratnim zločinom tu protutežu naših boli, taj čisti užitak, čiju je klicu dobrohotno božanstvo stavilo u naša srca. Ne vjeruj njihovoj varci; njihova barbarska i ljubomorna revnost uvreda je samoj prirodi: — ne, zločin nije tako sladak!«

Cezar i Aranka stisnuše si instinktivno ruke, kao u znak razumijevanja . . . Ovaj put je pjesnik izrazio njihove misli! Njihova ljubav zar da je zločin ? — Non, le crime n'est pas si doux ! . . .

— Bravo, bravo!, zaori zvonki glas iza Acinih leđa i začu se živahan pljesak. Aca i Nina, Cezar i Aranka okrenuše se i ugledaše Margit, koja se potiho došuljala do smokve, a da je nitko nije ni opazio. Bila je u plivaćem kostimu, sva mokra, i mašući rukama prskala je preostale kapljice vode po glavi Aci i Nini.

— Do vraga, mala, zagrmi Aca, što vi tu radite ? Idite radije k Vanji i Ekici, tamo je Vaše mjesto, a ne da uhađate starije . . .

— Cic, cic ! pravila je Margit gestu prstima : ukebala sam vas. Čula sam vašu lekciju iz književnosti, što ste je držali gospođi Nini. Shoking!

Gospođa Nina makne nekoliko puta lepezom, kao da je htjela sakriti malu zabunu. A onda pogladi kažiprstom podbradak Margitin, pa joj reče dobrohotnim i poučnim glasom :

— Vi ste mala guščica, Margit, razumijete li ? Šta vi znate, šta su to stihovi i šta je to poezija ?

Margit se podboči samosvijesno rukama :

Ja da ne znam, što su stihovi ? Ja koja imam cijeli spomenar pun stihova svojih prijateljica ? Ja, koja sam zimus na našem dječjem balu uz burni aplaus deklamirala »Cserebogár, sárga cserebogár ?« . . .

— Molim, molim, samo ne tako vatreno, mirio ju je Aca. Ja vam i onako ne razumijem madžarski . . . Čast vašem spomenaru, ali ovo, znate . . . ovo nisu bili stihovi za djecu, toga vi ne razumijete . . .

Margit lupi energično nožicom o tle :

— Molim, prestanite već jedanput s tim postupanjem s visoka — ja više nisam i ne ću da budem dijete . . . A šta se vi rugate mome spomenaru ? Znate li vi, da je i gospodin Cezar napisao jedan sonet u njega ? On je bar književnik . . .

Cezar je načinio gestu, kao da želi spriječiti Margit, da dalje brblja. Ali bio je suviše daleko, a i Aranka ga je zadržala. Bila je radoznala ; nije ni znala, da je Cezar nešto napisao u Margitin album.

Margit je međutim odskakutala u svoju kabinu i vraćala se mašući po zraku svojim spomenarom. Došavši do Ace i Nine, otvori spomenar i počne patetičkim glasom čitati :

ADDIO.

Fugge il tempo. Le quatro settimane
passaron già — non riverranno mai.
Oh! quanti bei giorni qui passai,
e quanto dolce riccordo qui rimane.

O mare croato, caro mio mare,
tu resti, nè il mio dolor ti muove ;
tranquillo resti, nè domandi : dove
vai ,amico ? perchè mi vuoi lasciare ?

Il cuore stretto, le lagrime negli occhi,
parto adesso nel futuro incerto ;
le bore tue ed i tuoi scirocchi,

li verò mai ? — Non ne sono certo.
Addio, addio ! — tanto bello sei ! . . .
Non vi scordate di me, amici miei ![2]

Margit je čitala svečanim glasom, skandirajući, nešto zašiljenih usana kod izgovora, a davala si je takt odižući se na vrške prstiju i spuštajući se opet na pete. Bila je dražesna, naivna i malko komična.

Svršivši pogleda pobjedonosno Acu i Ninu : no, šta velite ? Nije ni opazila Aranke i Cezara, koji su bili dalje naslonjeni na balustradi i skriveni granjem.

— Gle, gle, promrmlja Aca, dakle toliko slatkih uspomena ostaje mu ovdje. Tko bi to mislio?

— Vanja, derište jedno, začu se vrisak Margitin i u isto vrijeme veseli djetinji smijeh mališa, koji se potkrao do Margite i pogladio joj gole listove koprivama . . .

— Čekaj, čekaj, dat ću ja tebi, potrči Margit za djetetom, koje je uz vrisak bježalo po parku prema klupi, gdje je sjedila njegova guvernanta, Fräulein Mitzi . . .

[2] Zbogom. — Leti vrijeme. Četiri su tjedna prošla, nikad natrag ne će doći. O, koliko lijepih li sam dana tu proveo, i koliko slatkih uspomena ostaje mi ovdje. — O hrvatsko more, drago moje more, ti ostaješ i moja ne dira te bol; mirno ostaješ i ne pitaš: kamo ideš, prijatelju? Zašto hoćeš da me ostaviš? — Bolna srca, sa suzama u očima, odlazim sada u neizvjesnu budućnost; hoću li bure tvoje i tvoju jugo vidjeti ikad opet? Nisam siguran za to. Zbogom, zbogom, tako si mi lijepo . . . Nemojte me zaboraviti, prijatelji moji!

— Vanja, nemoj tako bježati, prehladit ćeš se, začu se glas gospođe Mire iz kabine, u kojoj se oblačila.

Aranka se strese :

— Ona ! . . . Kako ima neugodan, krještavi glas, zar ne, édesem?

Cezaru nehotice zatitraju na tren oči, kao da je njima preletio smiješak. Zar još uvijek može da sumnja ? O ljubavi, ljubavi !

— Neugodan ? slegne napokon lako ramenima. Zašto ? malo oštar, rezak, ako baš hoćeš. Onomu, tko je voli, možda je vrlo ugodan . . .

Aranka se malo namršti :

— A Tebi ?

— Pa . . . pravo rečeno, ravnodušna mi je. Ali ugodno je razgovarati s gospodjom Mirom. Čovjek i ne misli na timbre njezina glasa . . . Ona je vrlo naobražena žena i puna shvaćanja . . .

— Phi ! naškubila je usne Aranka. Ona je dama od svijeta : Kreće se s lakoćom u društvu, jer je na to navikla, znade besprikorno jesti, ugodno pripovijedati — ako se uopće udostoji da govori . . . ali to je ujedno sve.

— Sve ? začudi se Cezar. A šta joj još fali, po tvome ?

— Šta! govorila je Aranka malo razdražena, a malo prezirnim glasom. Pa eto, ako je tako naobražena, zašto ne razumije ništa od glazbe, zašto ne pleše ? . . . A tko zna, koliko je njezino poznavanje literature i umjetnosti ? Koliko dama znade ugodno kozirati, ali njihovo se znanje ne diže iznad »Femine« ili »Elegante Welt« . . . sve je to lažni sjaj, plitko, bez osjećanja, sve sama konvencionalnost . . .

Cezaru se pričinilo, da Aranka govori s previše žara, a da bi bilo uputno upuštati se u opoziciju. A napokon i čemu ? Što mu stalo do gospođe Mire i do cijeloga svijeta ? Zašto da zadnji dan žalosti dragi taj stvor, koji mu je toliko sunca i sreće unio u život. Zato popusti :

— Napokon imaš pravo. Kod žena od svijeta uvijek je teško znati, na čem si. Katkada te opčaraju svojom duhovitošću, čak i svojim znanjem, no iza kraćeg ili duljeg vremena opažaš, da je ono, što te prvi put osvojilo, bilo sve. Doskora se počinju iste misli i iste duhovite opaske povraćati ; čovjek primjećuje, da je ondje, gdje je naslućivao bogzna koju dubljinu osjećaja i shvaćanja, zapravo pustoš. Iza etiketa ne skriva se ništa, duše su bez sadržaja. Posuda ima sjajnu pocaklinu, ali je prazna . . .

Aranki se razvedri lice :

— Dakle vidiš ! . . .

— Pitanje je još uvijek, dabome, pripada li gospođa Mira među ove plitke stvorove . . . Uosta-

lom — prekine se Cezar naglo — sunce je zašlo, na terasu dolaze ljudi... Kako bi bilo, da pogledamo, jesu li vaše stvari u redu i je li sve spremljeno za put. Znaš, ako je Margit po kovčezima prevrtala, bit će opet sve razbacano...

I povuče je prema parku, gdje doskora iščeznuše među drvećem.

A ispod smokve su Aca i Nina, zastrti polutamom i smokvinim granama, nešto potiho šaputali — možda priču o smokvi u zemaljskom raju...

Dok je Aranka otvarala i zatvarala kovčege i ormare, a Margit skakutala po sobi i pjevuckala, Cezar se naslonio na rub kreveta i gledao tužno preda se... Eto, najljepši momenti njegova života prošli su prije, nego ih je uzmogao i osjetiti u svoj njihovoj punini i krasoti. Još danas gleda taj dragi stvor, još danas opija se mirisom njene mladosti i životnog veselja, a sutra? — sutra će opet biti sam sa svojim bolnim uspomenama i sumornim mislima. Samoća će mu biti još teža nakon ove intimnosti.

Aranka je bila sasma drugi stvor nego prije tri dana. Njezin je pogled postao svjesniji, dublji, kretnje mirnije, gotovo otmenije, čak se činilo, kao da su joj i linije tijela postale oblije i nekud punije dostojanstva. Mlade djevojčice nije bilo više — to je

R. JEAN-IVANOVIĆ: RADNICI.

bila žena, svijesna svoga ženstva i ponosna na bogatstvo svoga tijela... Pogled joj se caklio od sreće, da je ljubljena — instinktivno uživajući više u ljubavi ranoj, nego u misli na onoga, koji ju je ljubio...

Margit je nešto prebirala po ormaru i najednom je zapjevala bistrim, toplim, punim i malo drhtavim svojim sopranom:

> Wieder möcht' ich dir begegnen,
> wieder schauen Deinen Blick,
> aber was auch mein Geschick,
> Deine liebe Seele will ich segnen.[3]

Zaklopila je na tren oči, kao da želi prosjećati smisao pjesmice, koju je otpjevala kao prava mala umjetnica... Cezar i Aranka zaljubljeno su se gledali, ali ona je nastavljala se spremanjem, a on je i nadalje ostao naslonjen o krevet tužno spuštene glave...

Margit otvori oči kao da se prenula iza sna, potrese kuštravom glavicom pa pogleda ovo dvoje. I prasnu u glasan smijeh.

— Ha, ha, ha, ha, Cezare, kako ste smiješni — držite se kao prokisli pijetao... Zar vam je tako žao za vašom Kleopatrom?, isprsila se ispred Cezarom Margit... No, t e s t v é r e m, okrenu se prema Aranki, daj, molim te, malo razvedri našeg prijatelja. Daj, daj, zagrli ga malo i poljubi... no, s o u s g ê n e... kao da me nema... daj, daj, sestrice slatka..., vukla je Margit Aranku prema Cezaru. Aranka se veselo nasmijala, uhvatila njegove obraze među svoje dlanove i pritisnula mu čvrsti poljubac na usta...

— Gle, gle, kako se moja sestrica razumije u posao, grozila se prstićem Margit. Tko bi to mi-

[3] Opet bih te sresti htio, zagledat' u tvoje oči, ali što mi god sudba donijela, blagosiljat ću draga tvoju dušu.

slio ? . . . Uostalom, u zadnje doba nešto nije u redu kod nje ovdje (— i ona pokaza prstom na srce —), morala bih vam je tužiti, Cezare . . .

— Tužite ! Zašto ?

E . . . mora da je zaljubljena — samo je teško znati u koga ; vuče li je srce prema zaručniku, koji je čeka, ili ga je ostavila ovdje. — U svakom slučaju, moram konstatirati, da ju je opet spopala manija, kao ono pred dvije godine, tad su joj počeli prvi put govoriti o udaji za barona Ferija . . . Ona vam je ustajala po noći, hodala po sobi, izlazila u vrt, i što ja znam . . . Napokon je odbila Ferija — a bio je zlatan dečko . . . Sad je opet tako . . . Pomislite, probudim se ja noćas okolo tri sata . . . Sanjala sam strašan san . . . plivala sam daleko u more, a preda mnom se najedamput stvorio morski pas . . . ukočila sam se od užasa, htjela sam da zaplivam natrag prema obali, ali nisam mogla . . . Počela sam zvati u pomoć, mahati rukama i nogama, samo da se maknem s mjesta . . . i u tom sam se probudila . . . Bio je samo san, hvala Bogu . . . okrenem se prema Arankinu krevetu, da joj pripovijedam taj strašni san . . . I pomislite — Aranke nema ! . . . Najprije sam se ustrašila, ali onda sam se sjetila, da je ona uvijek malo svoje vrsti . . . sigurno opet hoda okolo poput duha . . . Skoknula sam malo do prozora i odgurnula zastor . . . Vani je bila mjesečina . . . I — šta mislite ? — među drvećem u parku vidjela sam kako luta svijetla ženska prikaza . . . Da sam je u kojoj drugoj prilici vidjela, vrisnula bih od straha. Ali sad sam znala, da je to moja zaljubljena sestrica . . . Nato sam natrag legla u krevet i opet zaspala . . .

R. JEAN-IVANOVIĆ: RADNICI.

Cezar je bio vidljivo smućen, dok je Margit pripovijedala. Znao je doduše, da silno voli sestru, i da je ne bi ni za što na svijetu odala. Ali napokon, ona nije shvaćala zamašaja njihove ljubavi, pa bi lako u svojoj naivnosti štogod izbrbljala ! . . .

Aranka je par put jedva vidljivo zadrhtala. Tek pod konac Margitina pripovijedanja odlanulo im je obojici . . . Ali tko je bila ona ženska prikaza ? . . .

Aranka se tobože našali :

— Ah, šta ti tu zvrndaš: sve si to sigurno samo sanjala . . . Ja se ništa ne sjećam . . .

— O ne, ne, nemoj lagati ! Tako si i pred dvije godine tvrdila . . . Znam ja, zaljubljena si ! . . .

Cezar je dobro znao, da je Aranka zaljubljena, ali isto tako, da se ona nije šetala noću po parku. No čuvao se, da oda svoje misli, pa prihvati šalu:

— A r a n k á m, A r a n k a m, zar toliko uzdišete za njim ? No, pa sutra u ovo doba već ćete mu moći pasti oko vrata — strpite se malo ! . . .

Šala mu nije išla od srca ; osjećao je, da govori gluposti. Ali pomisao, da će za sama dvadeset i četiri sata drugi ljubiti ta sočna usta i te meke obraze, mučila ga i razdraživala. To više što je osjećao, da Aranka ne trpi toliko zbog rastanka, koliko on. Ta napokon, nju i tamo čeka ljubav ! . . . A njega ? . . .

U taj čas se začu gong, kako zove društvo na večeru. Margit smjesta zaboravi na sadržaj njihova razgovora, i pljesne veselo rukama :

— Danas imamo Sacher-tortu za desert ; ja sam zavirila u kuhinju poslije kupanja . . . Baš se veselim . . . Ajdemo brzo, ajdemo ! — — —

Kad se Aranka okolo četiri sata izjutra spuštala iz drugoga kata u svoje prizemlje, bila je sva uzbuđena i užarena od ljubavi, suzâ i cjelovâ, od

slatkih riječi i obećanja, od sreće i od boli... Kad je prolazila prvim spratom, učini joj se, da su na Nininoj sobi vrata škrinula. Brzo pojuri dolje i tiho se uvuće u svoju sobu. Prisluškivala je kod vratiju i zamijetila tiho korake. Doskora je čula, kako se ulazna vrata otvaraju. Priskoči k prozoru i vidje silhuetu Acinu, gdje se nuza zid krade prema stazi, koja vodi na ulicu. Već je pokrčio prema izlazu, kadno najednom stane i zagleda se u park. Aranka se strese — među granjem se jasno razabirala ženska prikaza, obućena u bijelo, s tamnom koprenom zabaćenom preko vrata. Išla je prema terasi...

Aca je čas, dva gledao za njom, a onda je slegnuo ramenima i izišao na cestu. Aranka ju je još neko vrijeme promatrala; napokon promrmlja potiho: Što je tjera po noći iz kreveta?... Što je muči?... Nema sumnje — Ona je!...

A onda stane pred veliko ogledalo, pogleda se zaljubljeno i zadovoljno, zatim se baci umorna na krevet, utrne svijetlo i sretna se smiješeći usne.

(Nastavit će se.)

SMEĆARICA

Napisao D. VUJNOVIĆ.

OD mladosti naučila se na blato i smeće. Da zamijeni oca, tjerala bi kola sa smećem.

Navršila je osamnaestu godinu.

Svi su od nje bježali ili odvraćali oči, tek je uz nju bio mlad — isto tako kao i ona — smećar. On se obično vukao za kolima, na kojima je ona tjerala konje. Povlačio se bojažljivo, tromo. Zajedno su radili. Živjeli istim životom i zajedno bili prezirani. To ih je moglo zbližiti. Život ih je uputio jedno na drugo.

No život nije ni bio tako neugodan.

Smeće, konji, nezgrapna teška kola, zamazana, nečista ulica, on i ona, svijet za sebe, život, kao i drugi životi. Jedan ljepši, drugi malo ružniji, ali svaki ima u sebi i ljepote i teškoća. Mnogo puta u ranim jutrima prolazila su kola škripeći kraj lijepo rasvijetljene palače, u kojoj bi po noći svirala glazba i ulazio te izlazio elegantno obučen svijet, i tada bi smećari vidjeli gospodu ispod rûkû ženskih, što su zajedno vikali, pjevali pjane pjesme, isto onakove kao u društvu smećara kod neugledne krčme. Isto onakove pjesme; i ona više ne može zavidati ljudima u elegantnim odijelima, prestala je maštati o tom nedohvatnom životu; njezinoj želji, da upozna svijet i život, bilo je u neku ruku udovoljeno.

Njezin pratilac — usprkos svojih mladih godina — bio je namrgođena lica, šutljiv i kad ga je gledala, utuvljivala je sebi u glavu, da i ona mora voljeti takove ljude, ozbiljne i namrštene, jer im to priliči kod ovakova posla. Pa i njega, toga svog mučaljivoga druga, ona je već voljela, a da nije to pravo ni znala.

Dođe dan, u poslu je prolazilo vrijeme, a noć je poslije tog običnog dana dočeka u naručju smećara. Ipak se dogodilo nešto neobično, novo, zanimljivo.

Stisak je bio iskren, duše se približe sasvim prirodno, bez mnogo riječi, fraza. A noć je vedra, svježa, osuta šutljivim zvijezdama, mrtvim životom, u kojem nema zavisti.

Osjećaj daleke sreće, koja će doći, koja mora doći.

Dani su opet prolazili u poslu, dosadno, monotono. Samo kad on ne bi bio tako namršten. Smećarica nije to mogla već izdržati, nešto se u njoj stalo buniti, mislila je, da ga nešto muči, a nije htjela, da tako nešto strašno tmurno ostane među njima. Tražila je iskreno veselje nad životom, koje u njeg nije mogla naći, ili možda on to nije mogao pokazati. I tako se srce njezino punilo svakim danom odvažnom odlukom. Očekivala sve nestrpljivije čas preokreta. To će biti prava svečanost za smećaricu. No to se nije moglo zbiti odjednom, već malo pomalo. I ona je počela da promatra druge smećare, a jednog studenog dana, kad je drhtala svakom žilicom na tijelu pod prnjavim odijelom, cvokotala zubima, otiđe od bolesna oca bez kola, bez pratioca.

Nebo je tmurno, zimsko, bez početka i kraja.

Opet je našla istu službu, no sad je njen pratilac bio neki vragoljan, brzog temperamenta, s nasilnim očima i pomalo je zadirkivao.

Život se sam nije promijenio, pratio ga je isti gnjusni rad.

Nekog ranog jutra u zimi štropotala su smećarska kola kaldrmisanom ulicom. Njezin je pratilac vozio brzo, naglo tjerao konje, s opasnošću, da se izvrne, samo da nju razveseli, jer je i na njegovim ustima sjedio smijeh, koji će sve glasnije da skoči, natječe se sa štropotom kola, smijeh bez prestanka, neka se čuje sve do sivog zimskog neba.

Je li se u tom grčevitom smijehu rugao njoj ili životu?

Osjećala je neiskrenost, no sjedili su zajedno, a smijeh je priljepčiv, i ona nije mogla dulje da izdrži, mora se nasmijati, mora, mora.

I što su više škripala kola, i sve više smijeh rastao, a oštar zrak grizao za lice, gole ruke, prolazila su kraj njih druga smećarska kola tiho, šutljivo, bez smijeha.

Ona pogleda u ta kola i vidi mršavu, namrštenu i zgurenu pojavu svog nekadanjeg pratioca. Kola su dalje jurila istom brzinom. Stid, kajanje nastani se odjednom u njezinoj duši i uguši smijeh. Njezine grudi stade tištati neodređeno čuvstvo ogavnosti prema njoj samoj. Snijeg je počeo da pada i prve pahuljice sjednu na njezine trepavice. Činilo joj se, da će se kuće, kraj kojih su prolazili, srušiti na nju, a onda joj se zamaglilo, pa ih nije ni vidjela. Vizuelno ponavljala se slika prvog pratioca u onim istim kolima, u kojima je ona nekoć sjedila, a koje su sada polagano išle, jer u njima nije bilo nje. Išle su smrznutom ulicom, na koju je padao snijeg.

Gradom je prolazilo sve više ljudi, prolaznika. Grad je počeo da radi.

Smečar je obuhvati oko pasa, no nitko od prolaznika nije to opazio, niti je to koga zanimalo. A ona tog dodira nije oćutjela. Ostavila ju svaka želja za milovanjem.

A bilo je napokon svejedno.

Ona mora i ona je uistinu umrla za osjećaj samilosti prema drugom, prema životu i sebi. U jednom času željela je da smije samo malo zaplakati. No ne, nikad više ne će plakati. Čemu?

Mala smećarica je umirala za prošlost, a o lijepoj budućnosti ne će više misliti ni sanjati.

Osjetila je, da su ona polagana šutljiva kola, mimo kojih su prolazili, učinila odlučan preokret u njenu životu, i u srce se uvukla ravnodušnost.

Oboje zamalo snijeg obuče u bjelinu i dalje je tražeći počinka padao prema zemlji, na kuće, ljude, tako svečano tiho i nježno, kao da ljubi prvim cjelovima mladu djevojku.

Drndanje kola, teško micanje zamrzlih udova.

Smećarici se nije povratila radost. Rad se nastavio ozbiljno, tromo, turobno, kao da je radosni smiješak ostavio zauvijek njena mlada usta. A svega toga nije gotovo nitko ni opažao. Nitko nije ni slutio koliko boli krije u sebi zamazana smećarica u jadnim poderanim haljinama.

DOK SE TRAŽILA ISTINA

Napisao GJURO VILOVIĆ

(Svršetak)

II.

ATA je mahnitao svaki dan sve to više, Mama je svaki dan plakala, a u dječjoj se sobi strahovalo i trpjelo. I susjedi i služavka Ružica, svi su ustali proti mami i uvijek su nešto ocu dojavljivali. Rajko je rekao, da su to svi njegovi špijuni, a mali Miša ih sve bezdano mrzio i mislio, kako da im bar nešto učini na žao. Rajko je mislio, da su sve te žene proti majci samo zato, što je ona od njih ljepša i bogatija. Ta je Ružica jedno grdno i pokvareno čeljade.

— Miša, jesi li upalio Ružicu?

— Nisam. Otjerala me iz kuhinje. Rekla je, da joj ne dosađujem, da će kazati tati . . .

— Nisi ni vodu prolio?

Miša je gledao i mislio:

— A da prolijem po hodniku?

— To je pokvarena cura.

— Znaš, znaš, da sam vidio . . . Ona je bila kod pekarice, uvjeravao je ozbiljno Miša. Rajko je doznao, da je tata tužio mamu sudu. — Hoće da je otjera . . . Rekao je Miši.

— Da otjera? Onda bi nam Ružica bila mama?

Rajko nije odgovorio. Oba su bezdano mrzili služavku Ružicu. Tata je sve manje dolazio kući, a k mami je došao odvjetnik i drugi odvjetnik, i vrlo često krojač Francek.

Mama se zaista preselila u dječju sobu i tamo je noću više plakala nego spavala. Ona se jako bojala suda. Već su stigli i pozivi. Dolazio je i opet njezin odvjetnik. I Rajko je dobio poziv, i on mora k sudu. On nije baš puno razumio od te cijele stvari, ali mu je mama konačno ipak nekako rekla, što zapravo misli tata o njoj i o krojačkom pomoćniku Franceku. Ako je osude, onda će je tata naprosto otjerati baš onako, kako je otjerao prvoga ili petnaestoga u mjesecu služavku.

— Do toga ne smije doći, do toga nikako ne smije doći! kričala je mama i hvatala se za glavu — Nikako . . . nikako!

Bio je sud. I Miša je htio da ide. On je prosto dobježao za mamom i nije se od nje nikako dao . . Na sudu se čitala tužba. Tata optužuje mamu, da je izvršila preljub s krojačkim pomoćnikom Francekom, i traži, da bude suđena. Provodi se ras-

prava. Najprije je govorila mama. Ona je rekla, da je tata ljubomoran i zao, a zli susjedi potpaljuju njegovu zloću. Tata je šetao po sobi i samo bi katkada nešto zlobno i ujedljivo dobacio. Onda su se redali susjedi i susjede i pekarica i druge. Te su svašta rekle. One da su vidjele, kako je Francek često dolazio i uvijek, kad tate nije bilo kod kuće. Ostajao je dugo kod nje. Susjed je mesar jednog ranog jutra vidio, kako je Francek izišao iz kuće. U nju nije mogao prije da uđe, nego je morao u kući prenoćiti. Raji je bilo strašno, kad su susjedi svašta govorili i svi proti mami. Njegove su se pesnice grčile, i on se sav tresao. Oni su vidjeli, kako mu je dobacivala rukom cjelove. Rajko je ustajao i sjedao. Uza nj je sjedio Miša. Mali je široko rastvorio oči i nije ništa govorio. On nije ništa razumio. Grabio je Rajkovu ruku i čvrsto je držao. Stiskao ga, da sjedi uza nj.

Došla je služavka Fanika, Ona je dugo bila kod njih, ali je jednoga dana otkazala i otišla. Bila je dobra, i djeca su za njom žalila. Fanika je digla tri prsta i prisegla. Rajko je znao, da je Fanika dobra i da ona nikad ne laže. On je čekao, da ona obrani mamu.

Služila sam četiri godine kod ovih ljudi. — Rekla je Fanika. — Bilo mi je dobro i s djecom mi je prolazilo vrijeme. Fanika nije htjela da dalje govori. Ona je zastala i zacrvenila se. Sudac je tražio, da kaže sve, što zna i što je vidjela.

— Jednog dana gospodina nije bilo kod kuće. Bio je u svom vinogradu, vani na selu. Došao je taj Francek. Gospođa me poslala, da donesem tri flaše malage i sardina. Donijela sam. Bila mi je ta gozba čudna. Gospođa je pogostila gosta u svojoj spavaonici. Ključ nije bio u ključanici, i ja sam u jednom času virila na ključanicu... Fanika je i opet zašutjela. Opet je trebalo da ju se nagovara, neka govori. — Vidjela sam...

— — A... Izvi se jedan, strašan, očajan vapaj. Svi se zgledaju. S klupe se digao Rajko i ukočio se. Blijed kao krpa i izobličen. Miša je radi tog povika bio vrlo prestrašen i glasno je zaplakao.

— Laže... Laže. To nije istina. Vikala je mama i krojački pomoćnik Francek.

Mama je lomatala rukama blijeda i očajna. Ona se skoro srušila bez svijesti na stolicu.

— Prekidam raspravu do sutra. Rekao je sudac.

Ljudi su izišli. Izašao je i tatin i mamin odvjetnik. Tatin je odvjetnik uvijek nešto vikao. Miša je držao, da je on još gori čovjek od tate. Svi su izišli. Mama se osvijestila, a zatim nije ništa govorila. Tražila je Mišinu i Rajkovu ruku. Miša je veselo pristao uza nju, ali Rajko je okrenuo od nje glavu i nije htio da joj dade ruku. On je skoro pobjegao ispred nje i nije se više na nju osvrnuo.

Miša se i danas prvi probudio. Mama noćas nije spavala u dječjoj sobi. Preselila se u blagovaonicu na divan. Miša nije razumio, zašto se mama preselila u blagovaonicu na divan.

— Zašto ona nije noćas kod nas spavala? Baš je mogla da bude s nama.

— Šuti! Rekao mu je Raja.

On je sinoć zaključao vrata. On ih je odmah zaključao, čim je ušao u sobu.

— Ne treba nikoga. Pristupio je i ogrlio Mišu. — Ja ću tebe čuvati. Ni mama nije dobra.

Gutao je dugo plač, a onda se svukao i legao uz Mišu.

— Miša... Mama će otići...

— Kuda ?

— Daleko. U svijet. Ona će otići s krojačem Francekom. Ona samo njega voli.

— Pa što je njoj Francek ?

— Ja to ne znam. Ona samo njega voli. Ne voli ni tebe ni mene. Ni ja ne ću da ostanem s tatom.

— Ja ću s tobom.

— Kuda ?

— S tobom.

— Ti si mali. Ostani s tatom, a kad budeš velik... velik, onda dođi k meni. Ne! Mi ćemo oba otići. Ja ću se brinuti za tebe. Znaš, ja ću nešto prodavati. Novine. Ići ću po ulici i uzvikati ću kao i drugi: novine.

— Pa ćemo kupiti kolača, je li? Znaš, ja bi samo jeo kolače i pekmeza.

— Šuti. Jest ćeš, što bude...

— Ići ćemo i u kino i na sklizalište i vozit ćemo se na tramvaju...

— Mama nije dobra. Svi su oni zli.

Rajko je mislio, mislio i od brige skoro zaspao. Miša je još dugo bio veseo, što će jesti pekmez i kolače i što će se voziti na tramvaju. Gore, dolje. Svaki dan na tramvaju. On je čekao, da budan dočeka jutro i da odmah ode s Rajkom nekamo daleko... daleko...

— Odmah sutra? Pitao je Miša još jednom iz tame. Nitko mu se nije ozvao. Uz njega je u snu disao Rajko. Nije se pomakao ni onda, kad ga je gurao u rebra. Mali je htio još samo to da čuje. — Je li odmah sutra ?

Rajko nije mogao da se probudi.

— Raja... Rajko... Raja... Ti... ej... Ti... pas!

OGLEDALO.

Engleski napisao ORLO WILLIAMS. Preveo VL. D.

ZA ručka, pošto je ispila kavu i pošto je pročitala večernje novine, gospođa Debenham, podigavši oči sa svog pletiva, upravi na svog supruga niz pitanja. Francis Debenham, koji se raskošno uvalio u naslonjač i noge stavio na ogradu kamina, dok mu je svjetiljka udobno svijetlila preko desnog ramena, osjeti, da vrijeme za ta pitanja nije zgodno odabrano. Osjećao se vrlo prijatno, ali bez volje za duševni napon, a pogotovu da stvori kakvu odluku. Mogao bi lako odgovoriti na mnogo stvari: na kakav kompliment na primjer, na

R. JEAN-IVANOVIĆ: BRONČANA FIGURA.

milu riječ ili na upit opće prirode; ali pitanja njegove žene Cicely — njegove družice kroz sedam sretnih godina braka, — bila su ponešto neprilična za raspoloženje iza ručka.

Je li pisao za one kazališne ulaznice? Je li priredio ček za školarinu djece? Hoće li ona primiti poziv Murdochovih za iduću subotu? A hoće li se oni ljeti vratiti u svoj stari stan u Shrinpinghamu, ili će pokušati s nepoznatom još novom kućicom u Devonshireu? Odgovor na prva dva pitanja bijaše »Ne«, na treće »Mislim tako«, a na četvrto »Ne znam«. Odgovori Francisa Debenhama bijahu prijazni, ali kratki.

Cicely Debenham zavrne oštrom kretnjom svjetiljku i smiješeći se ustane. Mogla se pouzdati u svoga muža. Pismo za kazalište i ček kao da su već napisani. Ona stade kraj njega i blago mu pogladi kosu.

»Sasvim dobrovitka silhueta leđa njegove žene, Dolly Murdoch i svršiti još neka pisma za ve-

černju poštu. Ali dok to učinim, ti bi mogao razmišljati o našim ljetnim planovima ; htjela bih još večeras pisati na jedno ili na drugo mjesto.«

Rekavši to pođe do svog pisaćeg stola straga u sobi, naprotiv kamina. Francis je Debenham sa svog stolca mogao vidjeti njenu sliku u konveksnom ogledalu, uokvirenu zlatom, koje je visjelo nad sredinom kamina. Ona odvrnu svjetiljku na svom pisaćem stolu i sjede. Ta je svjetiljka imala zaklon od tvrde crne hartije iskićene naslikanim voćem i cvijećem, i žarila se tamno narančastim svijetlom. Jedan je stup zlatnog svijetla padao dolje na sto, a drugi se stup uzdigao iznad štita lampe do bijele stijene. To su bila jedina svijetla mjesta u slici, što ju je Debenham vidio u ogledalu. Slika je bila prekrasno složena : mekani smeđi suton, nejasni obris kristalnog svijećnjaka, bezlična gromada ormarića obložena mozaikom i vitka silueta leđa njegove žene, okrunjene valovitom kosom, ističući se u trokutnom stupu svijetla od lampe. Cicely je sjedila uspravo i žurno pisala. »Ona je vrlo obzirna«, pomisli on. »Držim, da se ipak jedamput moram odlučiti.«

Pa tako, upirući pogled i dalje mehanički u ogledalo, uze on u mislima pretresavati vrline Shrinpinghama, gdje je bivalo dosadne čeljadi, ali gdje se mogao igrati golf — i seoske kućice u Devorshireu, gdje imade samotna drăga za kupanje, ali gdje se ne može igrati golf. Crna silueta ženskog lika u dubini ogleda bijaše malena i gotovo nepomična. Efektna genre-sličica, reče on sâm sebi : tako mirna, tako skladna u svom »chiaroscuro«, da se priviđala nepromjenljivo ustaljena, kao da ju je umjetnik naslikao. Ne bi li mu taj lik mogao zauvijek okretati svoja izazovna leđa ? Smiješne li misli ! Dakle, što se tiče Shrinpinghama . . .

Bilo je malo kasnije — kako dugo, to nije mogao reći — kad začu glas, koji reče »Dobar večer.« Čuo ga, kako se kasnije spominjao, bez iznenađenja i odmah je znao, otkud dolazi. Bio to Monsieur Jesaistout na kaminu. Monsieur Jesaistout bijaše lonac za duhan od porculana u spodobi čovječuljka obučena u crno odijelo s vrlo širokom bijelom kravatom sjedeći u naslonjaču. Lice mu je bilo zamišljeno i nadočnica, koja je počivala na jednoj porculanskoj ruci, bijaše glomazna ; tjeme, na kojemu su kontinenti Zemlje bili vrlo lijepo naslikani, golemo i okruglo. Bez glave i lica, koji sačinjavahu poklopac lonca, bio je lik sličan, no sa svojim u misli udubenim licem i nabuhlom lubanjom opravdavaše on natpis napisan na čelu : »Je sais tout« (Ja znam sve). Sestra prolazeći kroz Pariz donijela mu ga pred mnogo godina i on ga je iz svog bećarstva donio sa sobom u brak.

Ono »Dobar večer« dolazilo je bez svake sumnje od Monsieur Jesaistouta, koji je nepomično sjedio na kaminu pod ogledalom gledajući u svog vlasnika uporno ispod debelih crnih obrva. »Dobar večer«, odvrati Debenham sanljivo. Te riječi, i one, što ih je kasnije govorio, kao da su mu izlazile iz usta bez ikakvog napora usana. »Vidim da razmišljate«, reče čovječuljak. »Vrlo je zanimljivo. Ja gledam u Vas, a Vi gledate u zrcalo. Što svak od nas vidi ? Sliku. Sve su slike jednake — časovite kristalizacije fluida, u kojemu živimo. Što se one čine stalne, krivo je, ali umiruje. Ne nalazite li, da je tako ? Treba samo da nađeš gledište i zadržiš ga ; onda život nije borba već slika. Ja sam u tome pogledu možda osobito sretan ; moja su gledišta izvanredno stalna.«

»Dakako da jesu«, promrmlja Dehenham, »Vaša je glava udešena samo za jednu stranu.«

»Baš tako«, odgovori Monsieur Jesaistout s tihim veseljem, »kriva je samo nemarnost drugih, ako se moje gledište kadšto prevrne. Ja sam Vam zahvalan, što Vi redovno toliko pazite na moje duševno ravnotežje. Vi me ostavljate tako, kako ja volim biti : la tête carrément posée sur les épaules. Ali, nažalost, stalno gledište još nije sve. Ta je stalnost samo opsjena. Duh Vaš, na primjer, premda počiva, ipak ne miruje ; pa da Vi sa svog stolca povičete »Ubistvo !«, dražesna slika, što je sad gledate u zrcalu, smjesta bi se promijenila. Prijatni lik Madame, koju vidim, kako mirno piše, odmah bi oživjo. Nije li tako ?«

»Da, da,« reče Debenham, »no ipak bi ostao lik moje žene. To se ne bi promijenilo. Ali sad, kad gledam u njezina leđa odražena u ogledalu, meni se priviđa kao da ima iza njih nešto nepoznato, kao da poznata leđa sakrivaju kakvo otajstveno lice, kojega nijesam nikad vidio, već samo nagoviještao. Mogu sebi, u časovima kao što je ovaj, umišljati, da bi se onaj lik ujedamput okrenuo i otkrio mi, gledajući u mene, lice kakve strane žene, koja neočekivano iz ogledala ulazi u moj život. Što ako ona ustane i dođe k meni? Kad na to pomislim, prolazi me jeza od znatiželjnosti i straha.«

»Bilo bi bizarno, da — tako biste rekli,« odvrati čovječuljak od porculana, ali manje nego što Vi mislite. Ima mogućnosti, moj dragi gospodine, zanimljivih mogućnosti, kojih Vi ne opažavate. Ajde, recite mi: biste li htjeli učiniti pokus? Biste li htjeli preuzeti rizik?

»Kakav pokus?« zapita Debernham lijeno.

»Biste li htjeli vidjeti lice od Madame inconnue, otajstveno nepoznato lice sakriveno tim dražesnim leđima? Monsieur je Jesaistout govorio živahno. Debenham mu odgovori kao da se radi o nečuvenoj stvari. »Oh, to bi bila šala!« Ipak je u taj čas nesvijesno osjećao neki mali strah, koji mu se budio u duši — onakav mali nesvijesni strah, koji časkom znade zaustavljati naše radnje u svakidašnjem životu — i zato dometnu još ove riječi: »A što će biti s mojom ženom?«

Monsieur ga Jesaistout umiri veselim smiješkom. »Oh, ona će uza sve to ostati Vaša žena! Te razumljive mogućnosti imadu, pored svega, izvjesnu granicu, da se žena izmijeni — Vi valjada ne mislite na to, dragi prjatelju? Ne, imade pouzdane stalnosti u leđima Madama — u toj obilnoj a ipak lijepoj kosi, u tome vitkom a ipak krepkom stasu, u tome božanstvenom vratu — a to je sigurna baza za naše gledište. Mogućnosti se odnose na ono, što nije sigurno.«

»Dakle?« reče Debenham.

»Dakle, dragi prijatelju, imade časova kolebanja između tijela i duše, kako ga baš sad iskušavate, kad se u prikazama dadu provesti izvjesne modifikacije. Ako Vi, na priliku, ushtjednete, mogla bi se provesti mala modifikacija u vjerojatnoj prikazi Madame, kad se ona opet okrene prema Vama. Vi samo treba da odlučite, i ona bi se prikazala, ne kako Vi to očekujete, već — recimo — kako ona misli da jest, kako bi htjela da bude ili — oprostite ako Vas podsjetim na to — kako biste Vi željeli, da ona bude.« Monsieur Jesaistoutu kao da je bilo stalo do toga da te mogućnosti prikaže što privlačivijima.

»Ali, molim Vas,« promrlja Debenham, »dokle će te modifikacije ići? Hoće li biti radikalne? Hoće li biti trajne?«

»Kako da ja to znam?« Monsieur Jesaistout kao da je htio maknuti ramenima. »To će se onda vidjeti. Bilo bi svakojako veoma zanimljivo. Imade u tome pokusu, dabogme, i jedan element misterioznosti. Možda bi, znate li, bila samo mala modifikacija; a možda bi bila tako duboka promjena, da bi potresla temeljito Vaše egzistencije. Rizik, priznajem, bio bi Vaš, ali Vi ste filozof. Inače je stvar posve jednostavna. Vi samo treba da jasno kažete svoju želju i stvar je gotova.«

»Da, ali —«

»Uzmimo dakle ove tri mogućnosti, jer vrijeme je kratko,« nastavi Monsieur Jesaistout, ne mareći za prekid. »Ako se ne varam, Madame je otpočela da piše posljednju stranicu svoga posljednjega pisma. Je li da se ona, pošto spremi svoj pisaći pribor, okrene onakva, kakva misli da jest, kakva bi htjela da bude, ili kako biste Vi željeli da bude? Razmislite dobro, prijatelju, te izrecite svoju želju. Imate samo nekoliko časova vremena — recimo: jedan za svaku mogućnost. Govorite, dakle, a ja Vam želim iznenađenje — une surprise des plus ravissantes. Aller-y, mon cher.«

To su bile posljednje riječi što ih je izrekao Monsieur Jesaistout. Francis Debenham, koliko se kasnije mogao najbolje opominjati, istom je od toga časa počeo gubiti osjećaj bezbrižne zabave. Do tog časa, udobno zavaljen u svom naslonjaču i posve miran, uživao je u konverzaciji Monsieur Jesaistouta kao nepristrani gledač ugodne glume; ali sad, premda je ostao zavaljen kao prije, počeo se sve više uzbuđivati. Sad nije više bio gledač već glumac. Imale su se desiti stvari, koje su ga se živo ticale; a sve ga je teže tištilo uvjerenje, da će te stvari, ako se ne požuri izmaći njegovoj kontroli.

(Svršit će se.)

TALAS

CJELOVOM lahornog daška
Na meku, sanen ravan
Talas se rodi i gane,
— Kao što život se rađa
Iz tihe ljubavi svete. . . .

I nagne talas da bježi
I juri, srće i pada
Kao bez cilja, bez vođe,
— Kao što život se kreće,
A ne zna, kuda bi, dokle . . . .

I gine talasić mladi,
Kad greben izdajni stigne
Il' tvrdu obalu suhu,
— Kao što život se krši
O himbu, izdaju, varku. . .

Cetinski mlinar.

MARIJA CHAPDELAINE

PRIPOVIJEST IZ FRANCUSKE KANADE

Napisao LOUIS HÉMON. Prevodi Dr. DRAGO ĆEPULIĆ

(Nastavak)

lipnjom mjesecom dođe iznenada pravo proljeće iza nekoliko hladnih dana. Okrutno sunce grijalo je zemlju i šumu, i zadnje se ploče snijega otopiše, pače i one u sjeni gustog drveća. Rijeka Peribonka pope se pomalo uzduž svojih visokih kamenitih obala i potopi grmove johe i korijenje prve loze. Strašno blato pokri sve putove. Zemlja se kanadska oslobodi posljednjih tragova zime nekom hitrom surovošću, kao da se već boji slijedeće zime, koja stizaše.

Ezdra i Da'Bé Chapdelaine vratiše se s gradilišta, gdje su radili cijelu zimu. Ezdra bijaše najstariji brat, velik momak masivna tijela, smeđa lica, crne kose, a nisko mu čelo i napuhnuti bradak sačinjahu neronsku masku, zapovjedničku i nešto brutalnu, ali je govorio tiho i promišljeno i pokazivao u svem veliku strpljivost. Samo mu je izgled bio tiranski. Činilo se, kao da je studen dugih zima i umjereno veselje njegove rase ušlo u lice i sazdalo mu priprosto blago srce, koje je s njegovim strašnim izgledom bilo u potpunoj opreci.

Da'Bé bijaše isto tako velik, ali suši, živ i veseo, i nalik na oca.

Supruzi Chapdelaine bijahu dali prvoj svojoj djeci lijepa veličanstvena i zvučna imena, Ezdra i Marija. Ali se iza toga bez sumnje bijahu zasitili tolike svečanosti, jer dvoje slijedeće djece nije nigda čulo izgovarati prava svoja imena: uvijek ih zvahu djetinjim i nježnim deminutivima. Da'Bé i Tit'Bé. Posljednja djeca međutim bijahu opet krštena na stari svečani način: Telesfor... Alma—Rose...

— Kad se momci vrate, mi ćemo »praviti zemlju« bijaše rekao otac.

I doista se dadoše na taj posao uz pomoć Edwigea Légaréa, njihova »uposlena čovjeka«.

Edwige je Legaré radio za Chapdelaina svakog ljeta kao »uposleni čovjek« već jedanaest godina. To znači, da se za plaću od 20 pjastra mjesečno uprezao dnevno od četiri sata ujutro do devet sati uveče u svaki posao, u koji je trebalo, i obavljao ga s nekim divljim žarom, koji se nije mogao iscrpsti. On bijaše jedan od onih ljudi, koji su građeni tako, te ne mogu da išto rade, a da ne dadu maksimum svoje snage i energije, koja je u njima, u jednom bijesnom grču, koji se vječno pomlađuje. Bijaše malen, širok, očiju čudnovato svijetlih — što je rijetkost u Québecu — u isti mah oštrih i priprostih, lica glinene boje, kose gotovo iste boje, a sav vječno izrezan. Brijao se dva do tri puta u sedmici zbog neke neobjašnjive koketerije, i to uvijek uveče, pred komadićem zrcala, što ga je objesio iznad sisaljke, uz smiješno svijetlo male lampe, i prolazio bi britvom po tvrdoj svojoj bradi mrmljajući pri tom zbog napora i jada, što mu taj posao zadavaše. U košulji i u hlačama od domaćeg sukna, smeđe zemljane boje i u velikim prašnim čižmama on bijaše doista sav boje kao zemlja, a lice mu samo odražavaše strašno seljački izgled.

Otac Chapdelaine, njegova tri sina i njegov uposleni čovjek dadoše se dakle na pravljenje zemlje.

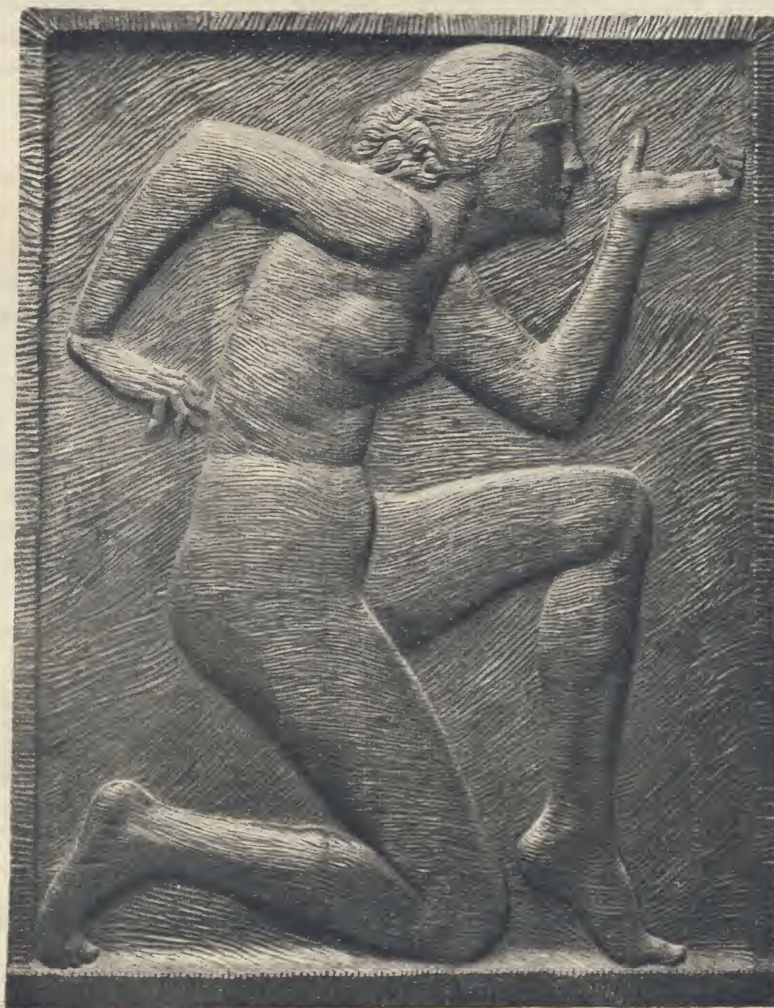
Još je šuma posve izbliza ograđivala zgrade, koje podigoše sami pred nekoliko godina.

Među nekim poljima, koja bjehu već iskrčena, gola, i ograđena velikim drvećem tamna lišća prostiraše se golemi komad zemljišta, koje je sjekira već dobrano načela. Nekoliko zelenih debla bijaše posječeno i upotrebljeno za građu krova. Suhi, ispiljeni i rascijepani panjevi služahu za hranu velikoj lijevanoj peći kroz cijelu zimu. Ali tlo bijaše još pokrito rpom debala i izmiješanog korijenja, povaljenog stabalja, odveć gnjila za gorivo i drugog uginulog drvlja, koje je međutim još uvijek stajalo usred šibljika johinih.

Petorica se ljudi otpute jednog jutra do tog komada zemlje i dadoše se smjesta na posao bez riječi, jer zadaća svakome bijaše unaprijed označena.

Otac se Chapdelaine i Da'Bé postaviše jedan nasuprot drugome s obje strane jednog drveta, koje još stajaše, i počeše u ritmu njihati svojim sjekirama s drškom od divlje trešnje. Svaki od njih zasiječe ponajprije duboko u drvo udarajući strpljivo na istom mjestu kroz nekoliko sekunda, zatim sjekira stade nenadano udarati u deblo gore više za jednu stopu i koso, te se kod svakog udarca odvalio jedan komad debeo kao ruka i odrezan u smjeru vlakanaca. Kad su se doskora imali njihovi zarezi sresti, jedan bi se od njih zaustavio, a drugi bi polaganije udarao ostavljajući pri tom vazda jedno vrijeme sjekiru u zarezu. Komadić drva, koje još držaše stablo kao nekim čudom, popusti napokon, deblo se sagnu i oba drvara uzmaknu za korak i motrahu drvo, gdje pada, kriknuvši glasno da se svatko čuva.

Edwige bi se Legaré i Ezdra tada približili i ako drvo ne bijaše preteško za njihove složne sile, oni bi ga prihvatili svaki za jedan kraj prekrstivši svoje snažne ruke pod okruglim objamom, zatim ga digli ispravljajući mučno svoja leđa i ruke, koje se lomljahu u zglobovima, i onda bi ga odnijeli na jednu od susjednih naslaga, kratko i nesigurno koracajući prekoračujući mučno ostalo drveće povaljeno po zemlji. Kad bi držali, da je teret odveć težak, Tit'Bé bi se približio, vodeći konja Charles Eugéna, koji bi imao jedan remen, na kom je bio prikopčan jedan jaki lanac. Lanac bi se omotao oko drveta i s naporom, koji nadimaše mišice njegovih bokova, vukao bi po zemlji deblo, koje bi se doticalo u prolazu panjeva i obaljivalo bi mlade johe.

R. JEAN-IVANOVIĆ: PLESAČICA.

O podne iziđe Marija na prag i objavi dugim krikom, da je ručak zgotovljen.

Ljudi se lagano među panjevima ispraviše, otriješe dlanom ruke kaplje znoja, koje im kapahu na oči, i zaputiše se kući.

Juha od graška već se pušila na tanjirima. Petorica ljudi lagano sjedoše za stol, nekako kao omamljeni teškim poslom.

Ali kad dolažahu do daha, glad se pojavljivao, i doskora udariše jesti s pohlepom. Obje ih žene dvorahu, napunjahu prazne tanjure, donošahu veliku zdjelu sa špekom i kuhanim krumpirima i lijevahu topli čaj u šalice. Pošto nestade mesa, napuniše tanjuriće sirupom od šećera, u koji namakahu debele komade mekog kruha. Zatim, kad se već doskora nasitiše, budući da su jeli brzo i bez ijedne riječi, odrinuše tanjure i povališe se na stolicama uzdahnuvši zadovoljno i turivši ruke u džepove, da tamo potraže svoje lule i duvankese od svinjskog mjehura pune duhana.

Edwige Légaré pođe sjesti na prag i opetova dva do tri puta: Baš sam se najeo . . . Baš sam se najeo . . . s izrazom suca, koji izriče nepristrani pravorijek, zatim se nasloni na okvir od vrata i odbi-

jajući dim iz lule pustio je, da njegove blijede male oči nesvijesno lutaju zrakom... Otac se Chapdelaine malo pomalo prepustio na svom stolcu i napokon je usnuo. Ostali su pušili i razgovarali o svom poslu.

— Ako ima štogod, što bi me moglo utješiti, što tako daleko ostajemo u šumi, to bi bilo to, da vidim, da naši ljudi naprave zemlje... Komad zemlje, koji je donedavno bio sav prekrit šumom, panjevima i korjenjem, i koga poslije četrnaest dana vidite gola kao ruku, gotovo da bude izrovan — znam za stalno, da nema na svijetu ništa ljepše, ništa ljupkije od toga.

Ostali potvrdiše to kimajući glavom i ostadoše šutke neko vrijeme naslađujući se izrečenom slikom. Ali se otac Chapdelaine doskora probudi osvježen snom i gotov za novi posao. Ustadoše dakle i iziđoše iz kuće.

Prostor, na kome su jutros radili, bio je još posut panjevima i zakrčen grmljem joha. Stadoše stoga sjeći i čupati johe uzimljući granje na snopove u ruke i sjekući ih sjekirama ili bi pak iskopali tlo okolo korjenja i iščupali čitavo drvce jednim mahom. Pošto iščezoše johe, ostadoše panjevi.

Légaré i Ezdra dadoše se na one najmanje bez drugog oruđa osim sjekira i jakih drvenih poluga. Sjekirom oni posjekoše najprije korjenje, koje je puzalo po površini tla, a zatim bi pod podnožje drveta zaobli polugu i na nju se bacili svom snagom pritištući svojim prsima na drvenu prečku. Kad bi napor bio nedovoljan, da drvo oslobodi od stotinu veza, koje ga vezahu o zemlju, Légaré bi i dalje pritiskao svom svojom težinom, da ga nešto digne, mrmljajući uz to od muke, a Ezdra bi opet uzeo u ruke sjekiru i bijesno udarao površinom tla sijekući zadnje korijenje jedno za drugim.

Podalje su ostala trojica baratala s p r a v o m z a č u p a n j e p a n j e v a, u koju bijaše upregnut Charles-Eugéne. Spravu u obliku krnje piramide dopremili bi nad debeli panj i spustili je, panj vezali lancima, koji su išli oko jednog vitla, a na drugom bi kraju lanca iznenada konj potegao, bacivši se svom težinom naprijed, te su pod debelim krajevima potkova grude zemlje samo vrcale. Bijaše to kratki očajni juriš, olujni zamah, koga bi otpor zaustavio često već iza nekoliko koračaja poput jedne brutalne ruke. Tad bi se ponovo podizale teške čelične sjekire, bacale bi munje, u suncu padale muklo na debelo korjenje, dok bi konj drhtao nekoliko časova, divlja pogleda, dok ne dobije novi kratki nalog, koji će ga iznova naprijed gurnuti. I iza toga još preostajaše da se vuku i valjaju po tlu i slože na rpe iščupani debeli panjevi uz jaku pomoć križa i skvrčenih mišica i ruku blatnih od zemlje i s nabreklim žilama ruku, koje se činjahu da se bijesno bore s masivnim deblom i debelim zavojitim korjenjem.

Sunce se izmaknu za obzorje i nestade ga. Nebo poprimi iznad tamnog ruba šume nježne blijede boje i vrijeme k večeri povrati njihovu domu petoricu ljudi, koji bijahu boje kao zemlja.

Poslužujući ih mati je Chapdelaine ispitivala stotinu pojedinosti o poslu, koga bjehu obavili tog dana. I kad misao o komadiću zemlje iskrčenu, veličanstveno ogoljenu, priređenu napokon za obrađivanje, prodre do njena duha, ona pokazivaše neko stanje mistične ekstaze.

Uprvši se rukama o bokove i ne mareći da i ona sjedne k stolu, ona stade slaviti ljepotu svijeta, kako je ona zamišljaše: ne ljepotu neljudsku, umjetno sagrađenu udivljenjem gradskog čovjeka, neplodnim visokim brdinama i pogibeljnim morima, već mirnu i istinitu ljepotu ladanja, gdje je plodno tlo, ravna ladanja, kojem je sva slikovitost samo u redovima dugih paralelnih brazda i u tihim tekućicama, ladanja, koje se pruža golo poljupcima sunca kako se prepušta samo žena.

Ona stade opijevati junačke čine četvero Chapdelaine i Edwige Léngaréa, njihovu borbu protiv barbarske prirode i njihovu današnju pobjedu. Ona ih pohvali i nazove se s pravom ponosna, dok je petorica ljudi šutke pušilo iz drvenih ili iz sadrenih lula, nepomični poput kipova iza duga napora: kipova, glinene boje, i očiju udubenih od umora.

— Panjevi su tvrdi, reći će napokon otac Chapdelaine, korjenje nije toliko zagnjilito u zemlji, koliko ja držah. Mislim, da ne ćemo biti gotovi prije tri nedjelje.

Pogledom on ispitivaše Légaréa. Ovaj to ozbiljno potvrdi.

— Tri nedjelje... Da, borami! Tako i ja računam.

I opet zašutješe, kao strpljivi i odlučni ljudi, koji začinju jedan dugi rat.

Proljeće kanadsko bijaše poznavalo istom nekoliko nedjelja svog života, kadno već stizaše ljeto po kalendaru.

I činilo se, da je božanstvo, koje ravnaše klimom kraja, iznenada malo gurnulo naprijed sve u svom veličanstvu, naravni tok godišnjih doba, tako te ovaj kraj i opet stigne u njihovu krugu sretne južnjačke predjele. Jer toplina dođe nenadano, i žestoka, tako nerazmjerna toplina kao što bijaše nesrazmjerna zimska studen. Vrhovima loze i čempresa ne prolažaše više vjetar, i oni se ukočiše u vječnoj nepokretnosti.

(Nastavit će se.)

NEKE USPOMENE NA S. S. KRANJČEVIĆA.

Napisao STJ. ILIJIĆ.

O našem po općem mnijenju najdarovitijem pjesniku novijega vremena, koji je utro nove putove našoj modernoj poeziji, malo se uopće pisalo, i mi još ni danas nemamo opširnije monografije njegova života, koja bi nam osvijetlila pjesničku individualnost. Ja sam imao sreću, da se za vrijeme višegodišnjeg boravka u Sarajevu često sastanem s pjesnikom i tako upoznam pobliže njegove vrline kao čovjeka i tim bolje shvatim kao pjesnika.

Vrijeme, koje je Silvije Str. Kranjčević boravio u Sarajevu, može se bez pretjeravanja nazvati cvjetnim doba kulturnoga razvitka tog našeg šehera, što se može i djelomično upisati u zasluge i našem pjesniku, koji je umio da privlači i okupi oko sebe sve, što je bilo željno napretka i kulture. Njegova je ambicija kao čovjeka bila, da okupi sve intelektualce oko svoje »Nade«, kojoj je bio poklonio svu svoju brigu i pažnju. Često se puta u razgovoru jadao, što mnogi naši ljudi ne znaju iskoristiti pogodnosti, koje je pružala ondašnja tuđinska vlada, koja je, naravno u svrhu svoje reklame, izdavala onako luksuzni list, koji je međutim u svoje kolo privlačio mnoge naše vrijedne pisce, nagrađujući ih i doličnim honorarom za ono vrijeme. Važno je pak bilo i to, što je »Nada« bila prenula iz stoljetnog drijemeža mnoge intelektualne latentne enržije u Bosni i tako spremala preporod naše lijepe knjige u onim još neprobuđenim krajevima. Silvije Str. Kranjčević bio je neizmjerno veseo, kad bi od kojeg domaćeg mladog čovjeka, bio katoličke, muslimanske ili pravoslavne vjeroispovijesti, dobio po koji bolji sastavak za list, osobito kad bi svojim oštrim kritičkim okom, otkrio koji novi talenat. On bi te sastavke pomno proučavao, savjesno ispravljao, upućujući i sokoleći mladoga pisca na daljnji rad. Inače je bio vrlo oštar i strog, a često i ironičan, kad bi bio primoran odbijati sastavke nametljivih i nezrelih poletaraca. Osobito ga je vrijeđalo, kad bi primao na snopove nezrelih plodova od mladih i umišljenih pjesnika. A to je bilo i sasvim razumljivo, jer se njegov pjesnički talenat morao buniti protiv te profanacije prave i istinske poezije.

Prelistavajući sva godišta »Nade« od 1895. do 1903., kad je prestala izlaziti, u poslijednjoj rubrici »Odgovori uredništva« nailazimo na čitavo blago ironije, satire, zdravog humora, uputa savjeta i kritike na adresu raznovrsnih saradnika. U tim se »Odgovorima uredništva«, vidi duboki humor i kritički duh Kranjčevija kao čovjeka.

Ma koliko bio strog sudija u pitanjima književne prirode i nije dopuštao, da se nepozvani miješaju u njegove uredničke poslove, opet je bio, osobito spram mlađeg naraštaja i njegovih književnih drugova, vrlo prijazan i često dobro raspoložen. Međutim treba ipak istaknuti, da pored svega toga, što je volio kad blažu, kad oštriju ironiju, nije bilo u njega ni trunke zlobe; to je bio prirodni izljev duše u stanovitim momentima života, kad bi on jače osjetio nesuglasje između svojih idealnih zamišljaja o višoj misiji kulturnoga čovjeka i realnog stanja stvari.

Kad bi se katkad pri čašici dobre dalmatinske kapljice, koju je osobito volio, u čuvenom podrumu poštenoga starine Pletikosića u Sarajevu ili u njegovu stanu, sastali zajedno s Tugomirom Alaupovićem, Lj. Dvornikovićem, Ivanom Milićevićem, Osmanom Hadžićem i pok. Josipom Milakovićem i poveo se razgovor o književnim pitanjima uopće, Kranjčević bi često strpljivo slušao razna mnijenja. Opažao sam pritom, da mu skoro uvijek podrhtava na licu sarkastički smiješak, koji bi katkad provalio u grohotan smijeh, kad bi tko u bujici polemike izvalio po koju krupnu. Mi smo svi osjećali taj njegov zvonki smijeh, koji bi često prekinuo raspravu, da je uspostavi na pravo mjesto zdrave i trijezne polemike. Kad bi već i toga bilo dosta, onda bi počeo često dosjetljivim doskočicama navraćati razgovor na druge stvari. U njemu bi se onda jače pojavila ona urođena i spontana bujica misli, koja bi se ispoljila u briljantne fraze i riječi, koje bi letjele poput električnih varnica, te nas podražavale. Mislim, da je u onim časovima sasvim zaboravljao na društvo i slušao samo unutarnji podražaj, koji ga je neodoljivom silom poticao, da iznese ono, što mu se u duši rađalo. Mi smo bili često opčarani njegovim riječima i slušali ga šutke osjećajući, da iz njega progavara njegov blagi genije.

Još i danas mnogi mlađi ljudi ne mogu da shvate, kako je onako slobodouman i neukrotljivi duh mogao izdržati tolike godine u Bosni uz onaj protunarodni i tuđinski sistem, koji je onda vladao.

Uistinu za prvih godina Kranjčevićeva boravka u Bosni doživio je mnoge šikanacije sa strane sistema, koji ga je, pod sumnjom, da se upliće u politiku budeći hrvatstvo, progonio premještavajući

ga iz Mostara u Livno, otuda u Bjelinu i t. d. No to nije njega ni najmanje smetalo, jer se na taj način bolje upoznao sa životom i intelektualnim potrebama našega naroda, pa je javno i tajno, oduševljenjem apoštola, budio posvuda narodnu svijest, osobito među mlađom generacijom, koju je toliko volio i s kojom se rado družio. Sve se kupilo oko njega: muslimani, katolici i pravoslavni. On je tu priliku upotrebljaavo, da ruši starodrevne pregrade vjerske mržnje, potpsjećajući ih na staru slavu i sjaj Bosne ponosne. Međutim se bio počeo javljati svojim poletnim pjesničkim sastavcima u našim domaćim beletrističkim časopisima privlačeći na sebe pažnju pojedinih naših ljudi, koji su onda kod vlade u Bosni imali odlučnu riječ u prosvjetnom odjeljenju i propuštali koješta mladom čovjeku, čiji im je talenat imponirao.

Istini za volju spominjem, da su Kranjčevića osobito zavoljela dva više činovnika zemaljske uprave, koji su, pored svih svojih mana, bili vrlo obrazovani ljudi i osjećali neodoljivu potrebu, da rade u Bosni na polju napretka i podizanja domaće kulture. Ta dva više činovnika bili su, sada već pokojni Kosta Hörmann, osnovatelj čuvenog etnografskog muzeja u Sarajevu, i Ljuboje Dlustuš, urednik »Školskoga Vjesnika« i pisac raznih pedagoških rasprava. Prvi je Kranjčeviću bio posvema povjerio redakciju »Nade«, drugi pak pokrivao je svojom širokogrudnošću tobožnje političke prestupke mladoga pjesnika i da ga zaštiti od kojekakvih neugodnosti, pozove ga u Sarajevo i dodijeli muškoj preparandiji, gdje je predavao hrvatski jezik i povijest. Osobito kod predavanja povijesti umio je uvelike zainteresovati đake. Živom fantazijom i vatrenim svojim temperamentom znao je da oživi toplom i zanosnom riječi našu prošlost i prikaže je đacima u živoj slici tako, da je uvijek polučivao siguran uspjeh.

Kako nam pričaju ondašnji đaci preparandije, katkad bi Kranjčević naglo prekinuo predavanje, sio za katedrom i strijelovitom brzinom bilježio nešto na papiru sav preobražen u licu. Svi su ćutali, osjećajući, da se u onim momentima nadahnuća rađa kakva poletna pjesma. Nakon toga povratio bi se svojim đacima čisto raspoložen i zadovoljan i nastavio predavanje.

Kad se oko g. 1900. u Sarajevu počela jače buditi hrvatski svijest, mnogi kulturni radenici stali su osjećati potrebu bližeg međusobnog intelektualnog saobraćaja i veza te na poticaj Kranjčevićev osnovali tako zvano »Književničko kolo«, koje iako je bilo čisto hrvatsko, nije se smjelo u ono doba takvim nazivati. Tu su bili zastupani svi hrvatski intelektualci, koji su onda stanovali u Sarajevu. »Književničko kolo« sastajalo se jednom sedmično u »Društvenom domu«, gdje je imalo svoje opredijeljene prostorije. Ono nije bilo vezano nikakovim posebnim pravilima, bilo je tako reći slobodno i bez svakog zvaničnog karaktera. Svake sedmice po redu mijenjao se predsjednik, da se tako naglasi jednakopravnost svih članova. Specijalnog programa nije bilo, već bi svaki član mogao slobodno da čita rasprave ili kakav književni svoj proizvod po volji. Kad toga nije bilo, onda bi se razvezao slobodan razgovor, koji bi često prešao u pretresanju raznih pitanja pretežno književnog karaktera. Kranjčević nije volio pisanih rasprava, ali zato bi se često uplitao u nevezane razgovore i kad zgodnom primjedbom, kad karakterističnom svojom ironijom i zdravim humorom, odgovarao i rješavao često i najzakućastija pitanja. Mi smo uvijek žalili protivnika, s kojim bi se Kranjčević uhvatio u koštac, jer smo bili uvjereni, da će biti konačno pobijeđen.

»Književničko kolo« izdržalo je skoro dvije godine, dok se konačno članovi nijesu razišli kojekuda. Međutim njegovo djelovanje nije ostalo besplodno, jer su se kasnije mnogi članovi počeli javljati u »Nadi«, koja je onda, pod Kranjčevićevom redakcijom bila u najljepšem cvatu.

Kad je 1903. god. nastupilo burno doba u Hrvatskoj, koje je našlo odjeka i u Bosni, i kad je umro ministar Kalláj, bude »Nada« obustavljena, tobože radi štednje, a u istinu, jer se uviđalo, da se baš pomoću domaćih beletrističkih časopisa stala naglo buditi narodna hrvatska svijest.

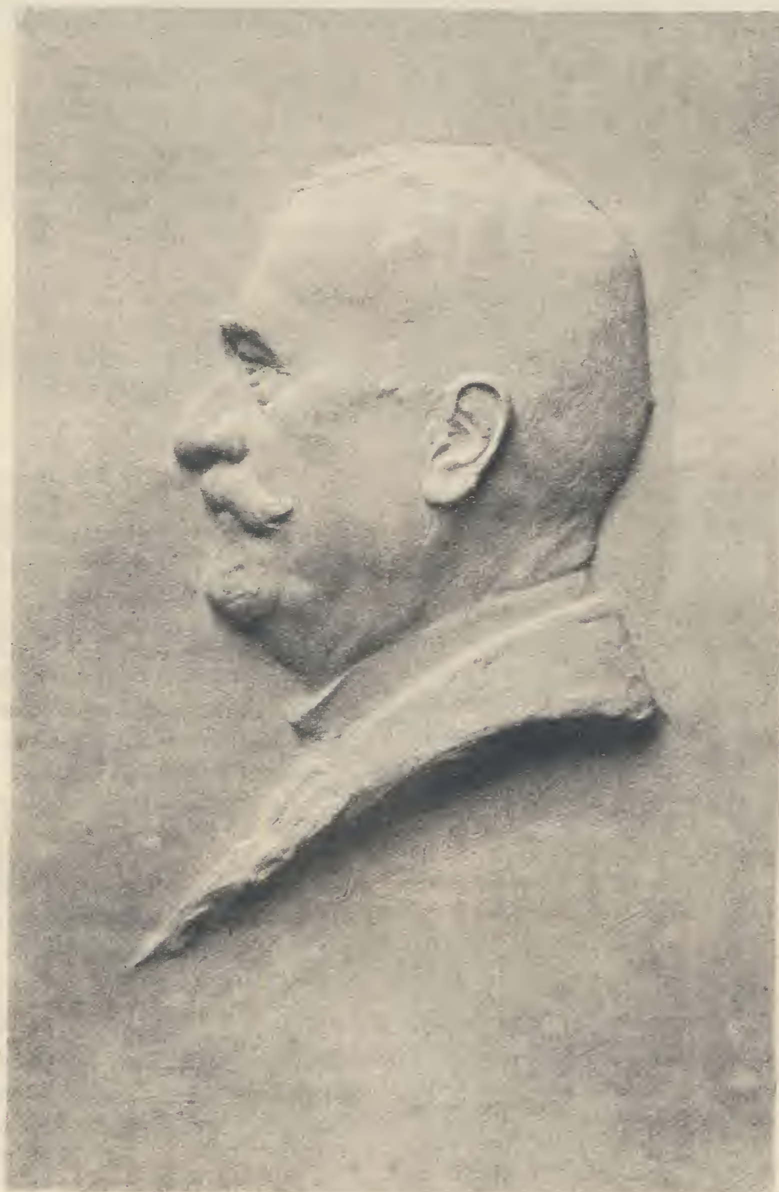
Kranjčević je to teško osjećao. Sjećam se vrlo dobro, kako je onih dana Kranjčević bio slomljen i nemira više, što su neki srpski listovi, koji su izlazili u Sarajevu, veselo pozdravili prestanak toga onda najboljeg beletrističkog časopisa na slavenskom jugu.

Malo kasnije Kranjčević nastupa svoj križni put, koji ga je konačno doveo do ranog groba. Stao je poboljevati i vidno opadati. Sa ženom Elom obilazio je mnoga lječilišta, ali uzalud; bubrežna bolest bila je poprimila dubok korijen i polagano, ali ustrajno potkopavala je njegov dragocjeni život.

Nekako koncem 1907. god., kad se povratio iz Beča, bio se počeo oporavljati i izgledalo je, da će ozdraviti. Tad smo ga često posjećivali i bodrili ga, no on je uvijek odgovarao nekim zagonetnim smijehom ne vjerujući više u svoju fizičku izdržljivost. Bolest se bila uistinu pritajila, ali nije jenjala. »Umirem na milimetre«, govorio je.

U ono doba Kranjčević preuzme upravu trgo-

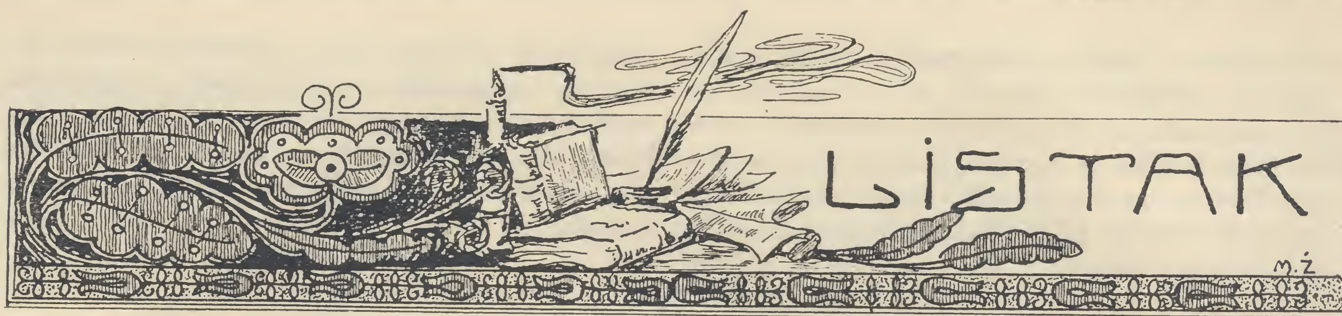
vačke škole u Sarajevu i tu je radio, koliko je već mogao, dosađujući se, kako mi je govorio, službenim spisima, koje je morao rješavati. Baš u ono doba na povratku iz Mostara posjetio sam ga posljednji put u zgradi trgovačke škole, gdje je imao i stan, da ishodim od njega dopuštenje prijevoda nekih njegovih pjesama na talijanski jezik, i našao sam ga prividno vesela i bodra s njegovom jedinicom u naručaju. Dočekao me je vrlo ljubazno, dao mi neograničeno dopuštenje u izboru njegovih pjesama za prijevod i spomenuo mi, da svakako ne zaboravim na njegovu pjesmu »Mojsija«, koju je smatrao najboljim svojim sastavkom. Pri rastanku stisnuo mi je čvrsto ruku, i pričinilo mi se, da sam u njegovu pogledu opazio neki pritajeni trag duboke boli. Je li bio kakav predosjećaj skore katastrofe — ne znam, ali svakako kad sam nakon nekoliko mjeseci i to baš 29. oktobra 1908. u Mostaru dočuo vijest o njegovoj smrti, nisam bio savim iznenađen.

R. JEAN-IVANOVIĆ: PORTRET g. KRAMBERGER-GORJANOVIĆA.

Koliko je simpatija neprežaljeni pokojnik uživao u Bosni i Hercegovini, specijalno pak u Sarajevu, najbolji nam je dokaz njegov veličanstveni sprovod, kojemu su prisustvovali, što je inače rijetkost u Bosni, svi intelektualci i velika množina naroda bez razlike vjere i političkih stranaka.

Njegov krasni brončani spomenik na groblju na Koševu u Sarajevu, koji predstavlja ukočena genija, djelo našega Valdeca a podignut narodnim doprinosima, svjedočit će za sva vremena, koliki je udio imao Silvije Str. Kranjčević u kulturnom preporodu Bosne i Hercegovine.

NAŠE SLIKE

Robert Jean-Ivanović. Prezime ovog mladog hrvatskog umjetnika-kipara, odaje njegovo francusko podrijetlo. Pradjed naime njegov došao je za francuske okupacije pod maršalom Marmontom u Hrvatsku. Poslije Napoleonova sloma nije se s vojskom kući vratio, već je, oženivši se s Hrvaticom, prigrlio Hrvatsku kao svoju novu domovinu. Nastanivši se stalno u ubavome Samoboru, živio je ondje kao slikar, islikavajući okolišne seoske crkve.

Da je mladi Jean privolio likovnoj umjetnosti, nije se ni čuditi, jer je smisao za umjetnost ležala u njegovoj duši kao pradjedovska baština. Kad su roditelji Jeanovi opazili, da se u njihovu sinu javlja živo priklanjanje likovnoj i to osobito kiparskoj umjetnosti, poslaše ga iz Sarajeva, gdje je u roditeljskome domu živio polazeći srednju školu, u Zagreb na obrtnu školu. Ovdje je na kiparskome odjelu stekao nužnu tehničku vještinu, na temelju koje je prešao na zagrebačku umjetničku školu.

Odavle se uputio u München, u školu prof. Bernauera, a zatim se i opet vratio u Zagreb prof. Frangešu. Studije svoje svršio je u Pragu kod českog skulptorskog prvaka Myslbeka. Da proširi svoj umjetnički vidokrug, boravio je neko vrijeme u Italiji i to najdulje u Rimu, proučavajući radove klasične i renesansne umjetnosti.

Tehnički dotjeran, obogaćen iskustvom a oplemenjen znanjem, vraća se Jean u Zagreb kao gotov umjetnik. Svom dušom baca se na stvaranje. Njegovoj poletnoj volji ne smeta materijal, jer jednakom ljubavi kaošto modelira u glinu, kleše on u kamen, reže u drvo ili polira i cizelira u bronsi. Željan rada, njemu je sam fizički rad, izazivan napinjanjem mišica ljudskih, tako zanimiv problem, da se svom stvaralačkom svojom snagom baca na simboličko prikazivanje energije ljudske upotrebljene i iscrpljivane pri stvaranju rada. Kao rezultat studiranja toga problema, stvorio je Jean cijeli niz kompozicija, u kojima glorificira rad. U tome ciklusu prikazao je u tri skupine: pokretni momenat u radnoj snazi, ujedinjenu energiju pri radu i katastrofom skršenu radnu silu.

U skupini radnika koji odvaljuju kamen (u privat. posjedu u bronsi) i u drugoj, u kojoj su prikazani radnici, kako vuku kameni blok (također privatno vlasništvo) istaknuto je vanrednim umjetničkim opažanjem ono fizičko naprezanje, koje izazivlje u radu pokretni učinak. U skupini »nosači traverze« prikazana je povezana energija radnika kao posljedica ujedinjenja radnih jedinica. Šteta da ova lijepa kompozicija, koja u svojoj jednostavnosti snažno djeluje, nije salivena u bronsi. Nalazi se u umjetnikovu atelieru u sadri, čekajući na čas, kad će joj dati metalnu formu.

U četvrtoj skupini »Smrt radnika« (u privatnom vlasništvu) idejno je vrlo lijepo prikazana sudbina, koja prijeti svakome pojedincu od radnika. Nad mrtvim unesrećenim radnikom nadvila se dva njegova druga, jedan se priklanja sa zebnjom k njemu, a drugi zaprepašten gleda osjećajući neizbježivu smrt.

U skupini »Život« pošao je umjetnik korak naprijed, nastojeći prikazati tom kompozicijom masu ljudsku, koju u njenome radu i iscrpljivanju energije, uvijek vodi neka stanovita ideja, a tu je ideju personificirao umjetnik u obliku žene, koja te mase privlači k sebi, dižući se nad njima poput kakove vizije.

U novije doba stao se Jean baviti studijem ženskoga tijela, ističući u njemu vječnu ljepotu, koja je oduševljavala tolike i tolike predšasnike njegove i koja i njega oduhovljuje. Specijalno skladni stav ženskoga tijela pri gibanju i plesu, bez ikakove pretencijoznosti, jesu omiljeli momenti, koje umjetnik Jean rado obrađuje. On ih obrađuje iskreno i jednostavno, zato te studije na gledaoca u isti čas umilno i mirno djeluju. Iz toga ciklusa njegovih ženskih studija potječu i njegove »plesačice«, što ih je neke od njih u niskome reljefu u orahovini i hrastovini izrezao i izradio.

I kao portraitista-skulptor stvorio je Jean nekoliko vanredno uspjelih poprsja i relijefnih portraita.

U svima umjetniku Jeanu uspjeva postići potpunu sličnost i karakteristiku.

Jean djeluje sada i kao nastavnik na obrtnoj školi.

U svim svojim dojakošnjim tvorevinama pokazuje Jean neobičnu snagu, dubinu i ljepotu, umijući u njima spajati u skladnu cjelinu duhovnu idejnost s fizičkom realnošću. **A. J.**

KNJIŽEVNOST

Ivan Mažuranić: Smrt Smail-age Čengijića. Ilustrirao Joza Kljaković, komentirao Nikola Andrić. Izdanje Književnoga juga. Zagreb 1922. Mi ovo izdanje, koje služi na čast i izdavačima i priređivaču, najtoplije preporučujemo. Osim estetskoga užitka, koji će čitalac imati čitajući ovaj najljepši produkt hrvatske poezije, uživat će čitalac i u krasnim ilustracijama našega darovitog slikara Joze Kljakovića, kojemu je uspjelo, da uhvati najznatnije momente Mažuranićeve pjesme. U komentaru pošao je profesor Andrić gdješto i svojim putem, pa se nije uvijek slijepo povodio za svojim prehodnicima u objašnjavanju ovoga našega eposa. Šteta samo što Andrić ovo najljepše izdanje »Smrti Smail-agine« nije popratio uvodom, u kojem bi objasnio historijat pjesme te istaknuo glavnu ideju djela, što bi mu bilo potrebno za bolje razumijevanje njegovo. **D. B—ć.**

Dživo Frana Gundulića: Dubravka. Kao deveta knjiga »Uzornih djela iz hrvatske i svjetske književnosti« izišla je Gundulićeva Dubravka u isto vrijeme, kad se prikazuje to djelo našeg dubrovačkog pjesnika u novoj opremi. Izdanje je priredio dr. David Bogdanović. Novo izdanje te knjige

ima bezuvjetno mnogo prednosti pred pređašnjim izdanjima te knjige. Djela su naših starih pjesnika i dubrovačkih i ostalih za naše današnje prilike nekako kabinetske, namijenjena i poradi jezika i nepoznavanja prilika onoga vremena više ili manje tek malenom broju filologa i literarnih historika. O njima se doduše govori, ali se slabo ili nikako ne čitaju. Djelo Gundulićevo ima pukim slučajem sretniju sudbinu. Ono je poznatije od drugih djela toga vremena, jer je evo već skoro trideset godina na repertoaru našega kazališta, pa je uslijed toga postalo i popularno. Toj će popularizaciji dobro poslužiti i ovo izdanje g. Bogdanovića, koji je svoj opširni predgovor baš toj svrsi namijenio. — U njemu se govori o životu i radu Gundulićevu, o svetkovini sv. Vlaha, o državnom uređenju dubrovačkom, o jeziku u Gundulića, o pastirskoj igri uopće i t. d. Na kraju knjige dodan je opširan stvaran komentar. — Priređivač je sa svih strana osvijetlio to remek-djelo našega Gundulića, pa će ga moći tako opremljena čitati i najšira publika, a dobro će doći i stručnjacima.

Dr. Josip Matasović: Životopis Mije Brašnića. Zagreb, 1922. Vinkovci slave ove godine opet jednu kulturnu slavu. Među dobar broj odličnijih kulturnih radnika, što su nam ih dali Vinkovci, broje i Miju Brašnića, vrijedna profesora, javnoga radnika i historika. Odbor za njegovu proslavu povjerio je dru. Josipu Matasoviću, da prikaže potanje njegov život i rad, i gornja je brošura vrsna da otme zaboravu jednu vrijednu, umnu i široko obrazovanu ličnost hrvatsku 70-tih godina.

Tko je god čitao s toliko topline pisanu autobiografiju Josipa Kozarca, nije zacijelo zaboravio ime Pere Brašnića, kojemu tu Kozarac pjeva hvalu zbog njegova odlična rada u školi i zanimljivih predavanja, po čemu je on bio upravo inspirator. koji je i u Kozarca bacio iskru poezije. Mijo mu je Brašnić bio brat ne samo po krvi, već i po duševnim odlikama. Vinuo se od običnog momčića postolarske obitelji do uvaženja vrijednog radnika oko historije južnih Slavena (rasprave u »Radu jugosl. akademije«), zalazio i u područje folklorsko a istakao se i nekim polemičkim člancima s A. Starčevićem. Klica mu suhe bolesti nije dala unatoč žilavoj prirodi da sve svoje tek razvite sposobnosti namijeni narodnoj našoj kulturi i nauci uopće, pa je jedva navršivši 33 godinu umro g. 1883.

U nevelikoj je knjižici dr. Matasović živo ocrtao život, stradanje, rad i značenje toga rada u Mije Brašnića, lik njegov podigao iz milieua, iz koga je nikao i u njemu živio i sa svojom spremom za ovakav posao prešao preko suhoparnijih partija, koje svaka biografija ove vrsti u sebi nosi.

UMJETNOST

Koncerti. 3. februara VII. intimno veče Glazbenoga zavoda. Na programu popijevke modernih čeških kompozitora. Pjevala je gđa. A. Pečirkova.

4. februara XIV. matineja Zagrebačke filharmonije. Na programu Žige Hirschlera Uvertira D-dur; Beethovena 3. simfonija (eroica); R. Straussa Ples Salomin. Posjet općinstva veoma velik. Koncerte filharmonije zavoljelo je općinstvo i veoma ih revno posjećuje. Dirigent g. Milan Sachs suvereno upravlja orhestrom, koji se potpuno predaje njegovu dirigentskom štapiću i svira predano, potpunim shvatanjem dirigentovih intencija. Svirka filharmoničara bila je ovaj put produbljena dubokim osjećanjem. Ovaj su put nakon dužeg vremena filharmoničari svirali jedno djelo domaćeg kompozitora. Hirschlerova Uvertira već je kod prve izvedbe prije dvije godine lijepo uspjela. Nova izvedba potvrdila je ponovo uspjeh. Beethovenovu »junačku« simfoniju općinstvo sluša rado i prati je pozorno. U Straussovoj »Salome« ples je zacijelo jedna od najsnažnijih njegovih tvorbi u toj operi. Filharmoničari su je svirali s najvećim zanosom, a taj je zahvatio i općinstvo, koje je burno odobravalo i dirigentu i marnim filharmoničarima.

Hrvatsko kazalište. Dubravka Điva Gundulića u novoj je opremi zaista oživjela novim životom. Nova slikovita inscenacija prof. J. Kljakovića dočarala je svu raskoš suncem obasjanoga dubrovačkog žala. Nova režija dra. Gavelle unijela je ne samo novih pogleda u detaljnom izrađivanju i prikazivanju pojedinih scena, već i u osnovnom shvatanju režijskoga problema, koji se namiće u izvedbi ove pastirske igre. Pastirska igra prenesena u vijek svoga postanka, prikazana po družini veselih gospara; to je osnovna zasada rješenja dra. Gavelle. (Da li je bilo takovo shvatanje savremenika, koji su glumili »Dubravku« za života njezina autora?) Ipak nije dr. Gavella u svojem shvatanju bio potpuno dosljedan. Pastiri i pastirice zapravo su gospođe i gospari, koji prebacivši plašt preko leđa, uzevši štap pastirski u ruke, prebacivši torbu i tikvicu prerušiše se u pastire. Gorštaci satiri ipak nijesu gospari. To su seljaci iz dubrovačke okolice (možda je bio redatelju potreban kontrast između pastira i satira), koji prilijepiše roščiće i prebaciše krzno, da se preruše u satire. Prizori, u kojima nastupaju satiri, najživlje su režijski razriješeni. Priznati valja i to, da je režiser umio i u drugim prizorima izraditi pravi ugođaj i da je sva skupna igra vrlo dotjerana. Živost pokretanja cijele glumačke družine nije nigdje prekinuta neskladnim postavom. Šarenilo, svjetlost, gibanje oživljavalo je — rekao sam namah u početku — vidno uzor-djelo najsnažnijega dubrovačkoga pjesnika. Zbog stege, koju je nametnulo shvatanje režijsko prikazivanju djela, nastale su neke nespretnosti (bacanje cvijeća po podu dvorane, a neposredno zatim bacanje istoga cvijeća u cvijetnoj dubravi). Novo shvatanje režije ove glume trebalo je da nađe adekvatan izražaj u novoj kompoziciji Antuna Dobronića. Nije ga našlo ili bar ne u potpunoj mjeri. G. Dobronić trebao je da riješi problem, koji je zaista velik i zahtijeva osim velike snage invencije i duboko poimanje historijskih spomenika muzičkih, nestalih stihova muzičkoga izražaja. Pastirska gluma, koja je kod stvaranja opere imala jak utjecaj, imala je u skromnom početku svoga postanka i cvata sasvim skromna sredstva za izražavanje lirskih momenata (prizora, u kojima je potreba muzike bila uvjetovana ugođajem). U »Dubravci« ima zaista takovih mjesta (natjecanje satira u svirci, ples pastira, popijevke vila i pastira); na ostalim mjestima valjda je kompozitor želio ispuniti praznine u događanju na prelazu iz jednoga prizora u drugi. Tu istu svrhu imali su i uvodi u pojedine činove, priprava osnovnoga ugođaja pojedinih činova i prizora. Ni tu nije vazda ugođaj potpuno, iscrpivo i vjerno izražen (uvod u treći čin u svom je ugođaju — po mojem naziranju promašen). Najuspjeliji su brojevi, u kojima je kompozitor naslikao živim šarama neobuzdano veselje, hihot i smijeh, ludih i pomamnih satira. Mislim, da je natjecanje u svirci suviše orkestralno shvaćeno, jer nastupaju u takmi samo dva individua: svirala i gajde; Dobronić je uzeo panovu frulu (pikolo) i rogove, fagote i dr., umjesto dueta izašao je orhestar. Režiser se tu poveo neposredno za njim, pa je uz ova dva satira postavio čitav skup malih satira, koji za trajanja

toga prizora igraju. Isto tako držim, da je bubanj, o kojemu govori jedan od satira, ipak u orhestru trebalo izraziti. No to su tek raznovrsna shvatanja u pogledu same upotrebe sredstava. Priznati valja, da je u orhestru Dobronića bilo veoma mnogo boje i šarolikosti, pa u koliko je on baš u tom smislu svoju kompoziciju dotjerivao, zanemario je kadšto ritmiku (nejasan ritam plesa); teme, napjevi, motivi nisu vazda dosta izraziti. Ipak je u zbornim stavcima, u njihovoj unutarnjoj građi toliko jednostavnosti, koje nijesmo vikli razabrati u ostalim majstorovim djelima, ma da je ta jednostavnost bila na štetu zvučnosti zbornih stavaka.

Kazalište nije bilo u onoj mjeri posjećeno, kako bi to valjalo očekivati s obzirom na novost opreme, muzike i režije.

BILJEŠKE

Max Nordau, oštri posmatralac ljudi i društva, filozof i publicista svjetskoga glasa, umro je ovih dana u Parizu u 73. godini života. Rođen u Budimpešti 1849. god. preseli se u ranijim godinama u Pariz, gdje završi liječničke nauke. Zavolivši svom dušom francusku kulturu i jezik, nastani se definitivno u tom najkulturnijem svjetskom centrumu i stane aktivno sudjelovati na publicističkom polju. Saopćio je bezbroj karakternih feljtona i studija po raznim francuskim i njemačkim revijama i novinama, a izazvala su osobitu senzaciju u kulturnom svijetu njegova originalna djela »Paradoksi« i »Konvencijonalne laži kulturnoga čovječanstva« izašle još 1883. god., pa su bile baš u onim vremenima osobito aktualne.

Mihovil Nikolić, predsjednik Društva Hrvatskih Književnika. Na izvanrednoj glavnoj skupštini D. H. K. izabran je za predsjednika g. Mihovil Nikolić, poznati pjesnik i književnik, pa je tom prilikom izrekao nekoliko misli o cilju i zadaći naše književnosti. »Književnost i umjetnost su one goleme sile, od kojih narodi crpe svoju snagu i veličinu«, naglasuje novi predsjednik DHK. Sjeća se u svome govoru osnutka društva, u kojem su se našli i književnici i umjetnici na okupu pa su se svi i najmlađi i najstariji osjećali kao jedno. Ova uspomena na prošlost treba da bude samo poticaj, da se i danas što življe poradi oko ostvarenja velikih ciljeva, koje si je Društvo kod osnutka postavilo. — Zadaća je Društva u prvom redu, da promiče striliške interese svojih članova i podiže ugled književnika uopće. G. se Nikolić sjeća tragedije naših književnika, koji su provodili težak i mučan život, jer nijesu mogli živjeti od svoga pera. Zadaća je Društva, da omogući na svaki način, da književnik od svoga književnoga rada može živjeti, jer će inače i nadalje morati svoje najbolje sile žrtvovati teškoj borbi za opstanak.

Novi predsjednik pozivlje članove društva na zajednički rad oko podizanja svojih staleških interesa, pa oko podizanja književnoga i kulturnoga života uopće. Samo zajedničkim složnim radom moći će se stvoriti velika književnost i slobodan neovisan književnik.

Luis Leger. (Povodom njegove 80.-godišnjice). Otkad je veliki poljski pjesnik Adam Mickiewicz, pozvan od ministra Viktor Cousinea, još 1841. god. držao njegova čuvena predavanja na Pariškoj Sorboni o slavenskoj literaturi uopće, počeo je u Franceskoj rasti interes za proučavanje jezika, običaja i književnosti slavenskih naroda. Već god. 1862.-3., za vrijeme revolucije u Poljskoj, mnogi odlični poljski izbjeglice nađoše potpore i utočišta u Parizu, gdje nastaviše svoj revolucionarni rad izdavajući novine, proglase i brošure, dok su ih francuski intelektualci u tome izdašno podupirali.

Jedan od najoduševljenih zagovaratelja poljačke slobode bijaše onda još mladi i oduševljeni idealista Luis Leger. Rođen u Pouluzi 1843. god. već 1862.-3. god. nađe se u Parizu na sveučilištu i družeći se s poljskim izbjeglicama, nauči njihov jezik. Upoznavši se tako s literaturom jednog dijela slavenske pasmine, zaželi proširiti svoje znanje i zaputi se 1864. god. u Prag, gdje prouči češku književnost i nauči njihov jezik. Vrativši se u Pariz, započe još oduševljenije širiti slavenofilske ideje, tako da kad je 1867. bila otvorena velika svjetska izložba u Parizu, pruži mu se prigoda da održi više predavanja o slavenskoj literaturi, i pobudi interes za nju u stranom svijetu, koji je onda hrpimice hrlio u Pariz, da posjeti izložbu. Tom se prilikom Luis Leger upozna prvi put s biskupom Strossmayerom i Račkijem, koji su za izložbe boravili u Parizu. Veliki biskup, uvidjevši koliko mladi oduševljeni francuski idealiste, mogu da doprinesu oživotvorenju njegovih velikih patriotskih podviga, zavoli svom dušom mladog literata i pruži mu izdašnu novčanu pripomoć, da uzmogne posjetiti južne Slavene u svrhu proučavanja njihova jezika, literature i običaja.

Već jula 1867. god. Luis Leger posjeti Zagreb, onda se zaputi u Djakovo, gdje je više dana bio gostom našeg slavnog mecene.

Vrativši se u Pariz, zadrži se neko vrijeme u Pragu, da učvrsti svoje stare veze sa češkim intelektualcima, položi doktorat, a za svoju disertaciju napiše studiju: »O radu i djelovanju s. s. Ćirila i Metoda«. Kad je počeo njemačko-francuski rat 1870. god. borio se je oduševljeno u prvim redovima za domovinu. Nakon rata bude za neko vrijeme u Pragu urednikom lista »La Correspondence Slave« u kojoj se je svojim sjajnim stilom borio za slobodu svih slavenskih naroda uopće specijalno pak za one južnih slavena, koji su stenjali pod Austro - madžarskim jarmom i obavješćavao Francusku i svijet o prilikama Slavena uopće.

God. 1872. družeći se sa ruskim đacima, Leger nauči i ruski jezik i iste godine pošto je već bio dovoljno proučio i naš jezik, bude namješten za profesora orijentalne Akademije u Parizu i to za ruski i hrvatski jezik. Nakon višegodišnjega aktivnog rada na Akademiji, podržavajući uvijek veze sa Slavenskim intelektualcima, bude dodijeljen francuskoj misiji kao tumač na njezinom putovanju po Rusiji. Tom prilikom kao i drugim njegovim putovanjima po Rusiji ne samo da se usavrši u poznavanju jezika i literature ruskoga naroda, već sklopi nove veze i poznanstva sa mnogim glasovitim književnicima i učenjacima. Na povratku bude imenovan definitivnim profesorom za slavenske jezike u College de France.

Za vrijeme ferija 1885. god. ponovno se vrati k nama i proputuje gotovo čitav balkanski poluotok, upoznavajući se bolje sa našom narodnom poezijom, koju osobito cijeni. Konačno 1899. god. bude kao prvi slavista u Francuskoj izabran za člana Francuske Akademije.

Osim bezbroja članaka i brošura o Slavenima uopće, izdao je, nakon povratka sa Balkana vrlo uspjelo djelo: »Sava, Dunav i balkanski narodi«.

Za velikoga svjetskoga rata, njegovim je autoritetom u velike doprinio shvaćanju prilika južnih Slavena u Francuskoj i poradio perom i riječju za njihovu slobodu.

Stj. I.

Izdavači i vlasnici: Dragutin Nemet i drugovi.

Tisak »Tipografije« d. d., Zagreb.

Tisak »Tipografija« d. d., Zagreb.